

sten.

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 02 JUNI 2014

Gert!

KREMATORIET I KALMAR **BOKBINDAREN** DE NOMINERADE TILL STENPRISET 2014
PM& VÄNNERS GASTROHOTELL STENHÅRD GITARR **RÖD VÅNGA** I NÜRNBERG

VÅR VISION: ATT GÖRA SVERIGE HÅLLBART VACKERT ÖVER TID

Naturstenskompaniet är Sveriges ledande leverantör av naturstensprodukter. Tack vare egen brytning och tillverkning som kompletteras med importerad sten är vi en komplett leverantör av anläggnings- och byggnadssten.

Våra specialister hjälper gärna till med rådgivning om prisvärda, vackra och långsiktiga utföranden. Används natursten på rätt sätt kan vi nå vår vision: Att göra Sverige hållbart vackert över tid.

Besök naturstenskompaniet.se för fler inspirerande miljöbilder, produkt- och materialinformation.

NATURSTENS
KOMPA NIET

www.naturstenskompaniet.se | info@naturstenskompaniet.se | 044-738 00

INNEHÅLL

NUMMER 2 JUNI 2014

STENHÅRDA GITARRER 10

Konstnären Jan Westling har Sveriges i särklass hårdaste rockgitarr. Han har tillverkat en spelbar kopia av Hagströms klassiker Kent Futurama – i Älvdalsporfyr.

OCH DE NOMINERADE ÄR ... 12

Tio bidrag gör upp om Stenpriset 2014. De nominerade projekten – en kraftstation, en privatvilla, ett utbildningscenter, ett bostadsområde etcetera – vittnar om den stora bredden i branschen.

BOKBINDAREN 17

Planerna på en betongfasad skrotades när kvaliteten inte kunde garanteras. Dessutom ville fastighetsägaren – Fredrik Lundberg själv – hellre ha granit. Linköpings nya bankbyggnad låter ryggarna tala.

KONKRET HÅLLBARHET 22

Ett pågående tvärvetenskapligt projekt tar fram riktlinjer för hur man kan bygga hållbara städer. Professor Kurt Johansson ger en lägesrapport.

GERT WINGÅRDH 24

Sveriges mesta arkitekt har ett livslångt förhållande till natursten. Det sätter ett bokstavligt handavtryck på toaletten på hemma-kontoret i Göteborg.

KREMATORIET I KALMAR 30

Ett sista avsked för alla trosuppfattningar och en modern arbetsmiljö. Renoveringen och tillbyggnaden av krematoriet i Kalmar har skett i samspel med naturen.

PM & VÄNNER HOTEL 34

Skog, äng och sjö. Tre av det småländska landskapets främsta kännetecken utgör kärnvärdena för PM & Vänner Hotel i Växjö, Sveriges första gastrohotell.

STENHUGGERIER BILDAR KEDJA 41

Elva svenska stenhuggerier har gått samman i den rikstäckande kedjan Steny. Delägarna är lokala entreprenörer med fokus på sten som inredningsmaterial, och kunderna allt från arkitekter till privatpersoner.

PÅ OMSLAGET
Arkitekt Gert Wingårdh
FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

I VARJE NUMMER

Ledare 04
Kort & gott 06
Stenbrottet 08
Fråga Kurt & Kai 44
Stenkartoteket 46
Marknaden 48
Medlemsregister 50

INNEHÅLL

30

FOTO: JOACHIM GRUSELL

Vems glasögon?

24

17

03

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Tidlöst, hållbart och prisvärt

Natursten: "hållbart – enkelt – tidlöst – modernt" är vår korta och koncisa förklaring av natursten. Att natursten är hållbart och miljövänligt vet de flesta. Men det räcker inte med ett "det vet ju alla". I både små och stora projekt krävs mer och mer fakta och det är bra! För att visa naturstenens alla fördelar håller vi på att, inom ramen för ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt, ta fram en LCA (livscykelanalys) för några utvalda produkter.

NOMINERINGSTIDEN FÖR Stenpriset 2014 gick ut den 30 april och många nomineringar har inkommit. Nu pågår arbetet med att utse tre finalister. I detta nummer presenterar vi de nominerade för att sedan i nästa nummer (3/2014) visa upp finalisterna.

Jag hoppas att Stenpriset ger inspiration för att använda natursten i allmänhet och den svenska i synnerhet.

SOM JAG TOG UPP i förra numret så har vi ju gjort ett antal förändringar i tidningen. Många positiva signaler har kommit till mig, både via mejl och telefon. Tack!

Vi har också fått in lite förslag på justeringar som vi har tagit till oss. Fortsätt att komma med synpunkter, både positiva och negativa – det gör vår tidning ännu bättre!

KAI MARKLIN,
ORDFÖRANDE
SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND
kai@sten.se

sten.

Nr 1 mars 2014 • Årgång 76
Årstaängsvägen 1 A,
S-117 43 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare

Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare

(Även prenumerationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
ssf.sfi@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80
Fax: +46-(0)44 20 96 75

Redaktionsnämnd

Göran Falk & Patrik Persson

Produktion

Nordiska Tidningsbolaget.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@tidningsbolaget.se
Formgivare Karin Niklasson.
Adress: Drottninggatan 83,
S-111 60 Stockholm.

Annonsbokning

Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 953 64 20
annons@sten.se

Annonsproduktion

Sten rekommenderar
BergArtistic Produktion AB
Robert Strange, robert@bergart.se

Tryckeri

Puna Musta, Finland

VACKERT. TIDLÖST. HÅLLBART.

Privat villa. TOSSENE Grå Bohus

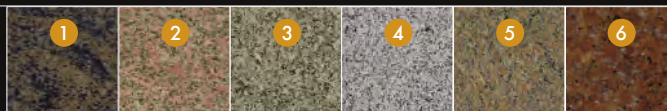
GAMMAL STEN. NYTT LIV.

Hallindens Granit har förvärvat Tranås stenbrott, en respekterad och hävdvunnen leverantör av två klassiska granitsorter, Tranås Original, en intensivt röd granit, och Tranås Classic Brown, en traditionell, rödbrun granit. Vi är stolta över att välkomna dem till vårt sortiment!

Varje produkt från Hallindens Granit kommer från våra egna stenbrott där de har "åldrats" i nästan en miljard år och representerar resultatet av vår hängivenhet för produktkvalitet och service. De senaste tillskotten i familjen, Hallindens Granits Tranås Original och Tranås Classic Brown, kommer att pryda alla miljöer, interna eller externa, kommersiella eller privata. www.hallindensgranit.se

HALLINDENS GRANIT AB
Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523.411 55
info@hallindensgranit.se

Hallindens
GRANIT
sweden

1. SVENSTORP Hallandia 2. BRASTAD Röd Bohus 3. TOSSENE Grå Bohus 4. SILVER Grå Bohus 5. SKARSTAD Röd Bohus 6. TRANÅS Original

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand.
peter.willebrand@tidningsbolaget.se

Vägarbete kan få David på fall

▼ Italienska forskare varnar nu för att Michelangelos klassiska renässans-skulptur *David* i Florens kan vara på väg att falla, drygt 500 år efter att den restes. David är fem meter hög och väger 5,5 ton. Han skulpterades fram ur ett block Carraramarmor av lägre kvalitet, som Leonardo da Vinci konstaterade redan då det begav sig. Forskarna har nu upptäckt sprickor i Davids högra sida. Ett skalv eller större vägarbete skulle räcka för att få honom på fall, lyder deras utlåtande.

FOTO: THINKSTOCK

FOTO: RYNO QUANTZ

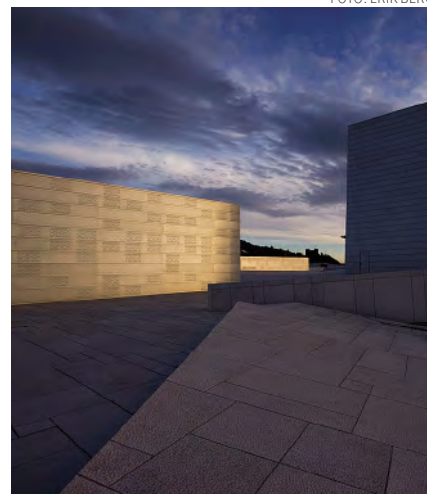
Attefallshus med Ölandssten

▼ 25 kvadratmeter utan bygglov. Från och med 2 juli är det tillåtet att uppföra ett så kallat komplementbostadshus på egen tomt, med vissa restriktioner.

Det så kallade Attefallshuset är döpt efter bostadsminister Stefan Attefall. Och till skillnad mot "friggebodarna" får Attefallshuset rustas för permanentboende med både kök och badrum. Redan i mars besökte Stefan Attefall och finansminister Anders Borg ett visningshus som ställts ut på Norrmalmstorg i Stockholm. Bakom initiativet stod branschorganisationen Trä- och Möbelföretagen, TMF och tillverkaren Sommarnöje. Huset ingår deras kollektion c/o 25.

Högsta kvalitet och design är ledorden för c/o 25 och man använder lokala naturmaterial och leverantörer. Visningshus på Norrmalmstorg var bland annat inrett med Ölandssten Hors i badrummet, leverat av Naturstenskompaniet.

FOTO: ERIK BERG

DÄRFÖR GULNAR OPERAHUSET I OSLO

▼ Den italienske experten Lucia Toniolo drar slutsatsen att kombinationen av vatten och impregneringen fått marmorn i Operahuset i Oslo att gulna.

Operahuset stod färdigt för sex år sedan och den allt mer gulnade marmorn har blivit en besvärande omständighet för norska Statsbygg, motsvarigheten till Statens fastighetsverk.

FOTO: CHRISTIAN BEUTLER

Moderna
linjer möter
historiska.

Röd Vånga i Nürnberg

▼ Sebald Kontore i Gamla stan i centrala Nürnberg har en fasad och tak som har klätts i Röd Vångagranit. Det är den lokala arkitektbyrån GP Wirth Architekten som har ritat byggnaden som ska spegla stadsdelens historiska uttryck i förening med en "subtil modernitet".

– Hofmann Naturstein, som köpte blocken av oss, har använt Röd Vånga i olika projekt under många år, säger Hans Rasmusson på Emmaboda Granit.

Bolagets tyska marknad består annars främst av granitsorter för gravvårdsproduktion.

– Men vi har en mycket lång tradition i Tyskland. Om man går tillbaka några årtionden finns flera byggnadsprojekt i våra material, som MesseTurm i centrala Frankfurt, även där är fasadbeklädnaden Röd Vånga granit. Och i Lübecks centrum finns en gågata med flammade markplattor av Bårarp Gneijs, säger Hans Rasmusson.

MONUMENTENS ÅTERTÅG I ÖST

▼ Ett tecken i tiden? Senast vi såg kamrat Stalin och hans meningsfränder Lenin och Marx låg de inkastade på en sorts kommunismens sophög i en förort utanför Vilnius i Litauen. Vackra byster i natursten och större helfigurer i stål.

Det var några år efter murens fall och sovjetiska minnen stod inte högt i kurs.

Nu, 20 år senare, har en lokal entreprenör uppfört en skulpturpark och ett Sovjetmuseum i södra Litauen.

Det är en lätt surrealistisk känsla att gå runt bland de 86 statyerna. De gamla "hjältarna" hyllas i dag av många av besökare, men de känns också ganska löjliga där de har placerats på rad i som-margrönskan.

Då.

Nu.

Den välbesökta Grütasparken ligger i Druskininkai i södra Litauen.

FOTO: JÖRGEN SUNDIN

FOTO: THINKSTOCK

”Varje stenblock rymmer en staty och det är konstnärens uppgift att upptäcka den.”

MICHELANGELO (1475–1564) SOM UTÖVER MÅLANDE KONSTNÄR VAR SKULPTÖR, ARKITEKT, POET OCH INGENJÖR.

Konstnären Christer Bordings skulpturgrupp *Har ni hört* är gjord i svart diabas, och finns vid Svarta Bergens naturmuseum. Han beskriver den så här: "En av männen har något att berätta för de övriga innan det hårda slitet i berghålet tar vid igen." I folkmun kallas gruppen "Krutgubbarna".

Historiens stenvagga

Hägghults stenbrott räknas till världens största dagbrott för svart diabas. En gång i tiden förändrade det livet för människorna i en hel bygd.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **PER PIXEL PETERSSON**

FAKTA

Detta är diabas. Diabas är en mörk basisk magmatisk bergart. Den svarta färgen orsakas av pyroxen och ytterst små korn av järn- och titanoxid. Stenens höga densitet – en kubikmeter väger cirka 3 ton – skapar ett hårt material som har god motståndskraft mot kemikalier och yttre nötning. Dessutom är det tåligt mot korrosion och har låg vattenabsorption och värmeutvidgning. Diabas används främst för monument, skulpturer och andra former av konstverk, men har under senare år blivit allt vanligare i andra sammanhang, som inredning.

Olika ytbearbetningar. Flammas eller krysshamrade yta lämpar sig bäst för utomhusbruk och ytor där man vill minimera halkrisk och samtidigt få maximal hållfasthet. För fasader och detaljer inomhus är slipade eller polerade ytor dekorativa, vackra och samtidigt funktionella.

Harry Martinson har i sin klassiska barndomsskildring *Nässlorna blommar* beskrivit hur han som barn upplevde hur stembrytningen präglade det lilla samhället Lönsboda. Det var dagligen "eld i berget", förbjudna områden och ett landskap som skakades till nya formationer.

Men det var samtidigt ett löfte om ett bättre liv. Folket hade länge levt i fattigdom och många hade emigrerat till Amerika. Stenindustrin blev dåtidens snabbväxare som skapade nya förutsättningar. Alla ville ha den svarta diabasen, med sin unika finkornighet. Och det vill man fortfarande. Den svarta diabasen är inte minst konstnärernas favoritsten och återfinns i skulpturer över hela världen.

VÄSTER OM LÖNSBODA ligger i dag Hägghults stenbrott, som består av tre täkter. Två är vattenfyllda och en i bruk. Den tekniska utvecklingen har gjort att en handfull män i dag utvinner lika mycket sten som 200 män gjorde när Harry Martinson var barn för drygt 100 år sedan.

Hägghults stenbrott räknas som världens största dagbrott för svart diabas. Diabasådrorna på platsen går i nord-sydlig riktning och den öppna täkten ligger längst norrut.

År 1994 invigdes Svarta Bergens naturmuseum vid den mittersta täkten. Från museet utgår en slinga mot reststensusplagen där besökaren möts av lämningar och stenkonst.

ROGER SANDSTRÖM ÄR vd för Emmaboda Granit som tog över driften av Hägghult i början av 90-talet.

– Det är ett av de äldsta stembrotten i området och vad som framför allt utmärker Hägghults är just närvaron av historien. Den bildar en länk till vår egen verksamhet i dag. När vi får kundbesök börjar vi alltid med att ta med kunderna till Hägghult och Svarta Bergens naturmuseum. Hägghult blir både ett slags referens och en "dörröppnare" till våra andra stembrott.

Produktionen är cirka 1 500 m³/år och används i huvudsak till gravstenar.

– En stor del går på export till bland annat Polen och Tyskland. Det är också en populär sten bland många konstnärer, säger Roger Sandström. ■

Källor: Emmaboda Granit, Svarta Bergen, Stenbrott.nu, Wikipedia

Hägghults stenbrott –
världens största dagbrott
för svart diabas – är 900
meter långt, 50 meter
brett och 75 meter djupt.

Rockin' porfyr

Konstnären Jan Westling i Älvdalen älskar tung rock. Stentung. Dalarnas landskapssten porfyr är stommen i hans replika av Hagströms gitarrklassiker Kent Futurama.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **BENGT WELIN**

Natursköna Älvdalen i norra Dalarna är känt för många saker, men mest känt är den nog ändå för sin tillverkning av musikinstrument, alltifrån dragspel till förstärkare. Bland gitarrister i hela världen är Hagström ett vintage-märke som tillhör den musikaliska allmänbildningen.

Men det var länge sedan som gitarrer tillverkades i Älvdalen. I dag ägs varumärket av ett kanadensiskt bolag och tillverkningen sker i Asien, precis som de flesta andra gitarmärken. Men Hagströmandan är fortfarande väldigt närvarande i Älvdalen.

– Idén med att tillverka en elgitarr i porfyr kom först upp under några av mina kurser i design i porfyr. Jag har egentligen umgåtts med idén under ganska lång tid, säger Jan Westling.

Älvdalporfyren – en kvartsit skapad för 1,4 miljarder år sedan – är lika utmärkande för bygden som gitarrerna. En förening skulle alltså åstadkomma en bokstavlig historisk samklang. Samtidigt är det inte helt enkelt att jobba i porfyr.

– Det finns 200 till 400 varianter av porfyr. Problemet är att porfyr spricker väldigt lätt, men hittar man en större rullsten går det att få ut större block som behövs för att åstadkomma en gitarrkropp, säger Jan Westling.

Förebilden för Jan Westlings porfyrprojekt är den klassiska Hagströmmodellen Kent Futurama, en elgitarrplanka som påminner om 60-talets analoga rymdestetik, med många knappar och reläer.

– Kent Futurama var en utlandssatsning som Hagström trodde mycket på när den lanserades, säger Jan Westling.

Wasasten i Mångsbodarna hittade en röd porfyr av Näsettyp som kunde sågas i 1 x 3 meter stort block, med en tjocklek på fyra centimeter. En perfekt utgångspunkt för en planka. Däremot fick halsen vara i "original", plockad från en riktig föregångare.

– Jag har själv aldrig spelat gitarr, men när jag talade med experterna så rådde de flesta mig att inte försöka mig på att göra halsen i porfyr om den skulle kunna bli spelbar, säger Jan Westling.

– Men jag lackade i alla fall om halsen så att den skulle gå i samma nyans som kroppen. Dessutom gjordes inläggen i halsen i samma porfyr.

Och det var kanske tur att han följde deras råd. Kroppen blev ett mästarprov i sig.

– Ja, det var knepigt med borrarngen av 19 hål i olika storlekar. Dessutom var alla försänkningar en grannlaga uppgift, säger Jan Westling.

Under processen med att skapa en replika fick han även inspiration till en ren fantasimodell: Blyberg Rock. Där fanns heller inte samma krav på spelbarhet. Kroppen spretar, halsen är krökt och linjerna grovhuggna. Strängar behövs inte.

– Nej, det är "trollversionen", säger Jan Westling och skrattar.

Är det någon samlare som vill köpa din version av Kent Futurama?

– Jag förhandlar för tillfället med de nya ägarna till Hotell Hagström här på orten. De är intresserade av ha den i sina lokaler. Jag tycker själv att det vore roligt om den fick vara kvar här, där den hör hemma.

Hur ska du ta arbetet med porfyren vidare?

– Jag håller på med ett samarbete med bygdens näringsliv, för att få i gång en kollektivverkstad för konstnärer som arbetar med sten. ■

”Jag har själv aldrig spelat gitarr, men när jag talade med experterna så rådde de flesta mig att inte försöka mig på att göra halsen i porfyr om den skulle kunna bli spelbar.”

Stenpriset visar på stor bredd

Stenpriset 2014 vittnar om bredden i branschen. Det finns en stor variation bland de inkomna bidragen, i både storlek och karaktär.

TEXT PETER WILLEBRAND

Stenpriset är ett arkitekturpris som delas ut av Sveriges Stenindustriförbund till projekt i Sverige där natursten har använts på ett estetiskt, hållbart och nyskapande sätt. Nomineringstiden gick ut den 30 april.

Kurt Johansson, professor vid SLU Alnarp och en av Skandinavien ledande experter på natursten, sitter i juryn.

– Det är stor spridning i objektens karaktär i år: utemiljö, byggnader med olika användning, privata och offentliga, renovering. Det är också en stor variation i materialval och objektens storlek.

Bredden syns även i arkitektledet.

– Vissa är mycket kända, andra mindre kända, konstaterar Kurt Johansson.

FÖRRA ÅRET BELÖNADES Stortorget i Gävle och Andersson Jönsson Landskapsarkitekter med Stenpriset. Torget har tidigare även belönats med Sienapriset.

Klassisk svensk sten – Brännhult diabas, Flivik mahogany och Tossene – har kombinerats i olika färgnyanser som bildar det vävmönster som ger torget sitt unika uttryck. Ytbearbetningarna – kryssharnad och flammad – skapar en mönstrad yta som varierar i färg och uttryck beroende på årstid.

– Priset är inte minst en bekräftelse på att det går att genomföra den här typen av projekt utan att behöva tumma på kvalitetskraven, säger Anders

Anders Jönsson, förra årets vinnare av Stenpriset.

Jönsson, ena halvan av Andersson Jönsson Landskapsarkitekter.

Han anser att kommunens sätt att sköta projektledningen är en av de viktigaste orsakerna till att slutresultatet blev så lyckat.

– Man lyfte hela tiden fram betydelsen av kvalitet och hantverkskunnande. Politiskt anammades konsekvent beslutet att använda nordisk sten. Det är generellt ofta enkla att jobba mot en offentlig beställare, där finns ofta en större långsiktighet och

en kunskap om att man bygger något som ska förvaltas för lång tid framåt, säger han.

ANDERS JÖNSSON kommer själv att sitta i årets jury, ett resultat av förra årets pris.

– Jag kommer att titta särskilt på det estetiska och hantverksarbetet. Det estetiska är självklart i min roll, men det estetiska måste även ha en funktion. Svårigheten ligger i att få ihop allt tillsammans med hantverket, som är grunden för att bra utfört arbete.

I detta nummer presenteras ett urval av de inkomna bidragen. I juni sätter juryn samman en "shortlist" på bidrag som tar sig vidare till finalomgången. Vinnaren utses i november. ■

FAKTA

URVAL AV PROJEKT & ARKITEKTER NOMINERADE TILL STENPRISET 2014.

▼ PM & Vänner Hotell, Växjö. Arkitekt Jonas Lindvall/Lindvall A & D. **Se sid 34!**

▼ Krematoriet i Kalmar. Arkitekt Staffan Strindberg/Strindberg Arkitekter AB.

Se sid 30!

▼ Hornsbergs strandpark. Arkitekt Bengt Isling/Nyréns Arkitektkontor.

▼ Textile Fashion Center, Borås. Arkitekt Thorbjörn Andersson/Sweco.

▼ Bokbindaren, Linköping. Jan Ytterborn/Strategisk Arkitektur. **Se sid 17!**

▼ Kvarteret Frigg, Helsingborg. Arkitekter Sonny Mattson & Malin Ossiansson/Tengbom Arkitekter.

▼ Kraftstation i Enebyberg. Arkitekt Thomas Sandell/Sandell Sandberg.

▼ Villa W, privatbostad, Kullavik. Arkitekt Gert Wingårdh/Wingårdh Arkitekter.

FOTO: ÅKE E: SON LINDMAN

BORÅS TEXTILE FASHION CENTER

”Mattan är lagd med tre granitsorter där tvärbanden är rödflammig hallandsgnejs och det karakteristiska kägelliknande mönstret är lagt i en ljusgrå samt en svart kinesisk granit. Jacquardmönstrets avsmalnande stenar är avklippta i sina ändar för att undvika utsatta spetsar. Mattan blir ett signum för Borås nya textilcentrum; en möjlig utställningsyta för studenternas övningar. En serie lådbänkar möblerar mattans centrumlinje och används att sitta på eller placera prover på. Mattan och dess möbler understryker liknelsen med modeindustrins runways.”

THORBJÖRN ANDERSSON, WINGÅRDH ARKITEKTER,
ITIDNINGEN STEN 4/2013.

VILLA W

”Lars och Ulla-Stina (privatvillans ägare, reds anm.) samlar konst och föremål med kärlek. Vardagsliv och galleri på en gång. En underbar utmaning. Det blev en bläckfisk med bara sju armar. Ett slags panoptikon av armar. Olika funktioner i alla. /.../ En bläckfisk kan skifta färg efter omgivningen. Det kan inte vårt hus. Det är klätt med den sotsvarta stenen från det fjärran brottet i Wales. Sidorna är med klovyta. När solen står rätt tecknar sig varje sten med kullar och dalar. På gavlarna är stenen polerad.”

GERT WINGÅRDH, WINGÅRDH
ARKITEKTER, I TIDNINGEN STEN 4/2013.

KRAFTSTATION I ENEBYBERG

”I och med att transformatorstationer ibland placeras i tätort eller bebyggd miljö så ställs stora krav på utformningen. Vår ambition är att stationerna inte bara ska anpassa sig till miljön eller gömma sig, utan faktiskt tillföra något till platsen.

I Anneberg har vi arbetat med beständiga gedigna material. Fasaden kläs med trä och skiffer mot de delar som vänder sig ut mot omgivningen. Släppen mellan volymerna accentueras med bakombelyst kanalplast i orange. De smala gränderna skall glöda i vinternatten av det eldröda skenet och stenen blir till ett skyddande skal mot omgivningen.”

THOMAS SANDELL, SANDELL SANDBERG

Sveriges första utsmyckning av kraftstation finns i Enebyberg. Svart taksiffer, lärk och lysande orange plast bildar ett utropstecken.

FOTO: ÅKE E: SON LINDMAN

HORNSBERGS STRANDPARK

”Kajparterren avgränsas mot Hornsbergs strandgata med sittbara blockstensmurar som är en meter breda. På tvärs ligger fyra stycken tolv meter långa blockstensmurar som är ännu bredare; 1,2 meter med en böljande översida. Den böljande formen repeterar sig på olika sätt och inbjuder till att ligga och sitta mot lämpligt väderstreck. Formen har släktskap med parkens slingrande strand som ligger intill.”

BENGT ISLING, NYRÉNS ARKITEKTKONTOR,
I TIDNINGEN STEN 3/2013

KVARTERET FRIGG

”Vi ville skapa en mer stadsmässig utformning av kvarteret mot Kullavägen och valde då skifferfasad. Den tunga fasaden bildar en skyddande mur mot gatan i norr medan byggnaderna mot gården och söder får en ljus och lätt fasad som fin kontrast.

Skiffret vi valde, Samanca Multicolor, är otroligt skiftande i färg och struktur och fasaden känns levande och skapar olika uttryck om det är sol, moln eller regn. Genom att vi frångick tegel på fasaden, som annars är typiskt för Helsingborg och i stället valde den lite mer ovanliga skifferfasaden kunde vi förmedla en lyxigare känsla för de boende, en känsla av att just deras boende är lite mer påkostat än övriga hyreshus. Denna tanke var något som våra beställare också tyckte om.

Skiffer är samtidigt ett stenmaterial med liknande egenskaper som tegel och passar därför bra in i området. (i detaljplanen stod det stenmaterial som fasadbeklädnad).”

MALIN OSSIANSSON, TENGBOM ARKITEKTER.

Skiffret Samanca Multicolor ger en vacker fasad som skiftar uttryck med väderleken och ger en lyxigare känsla än tegel.

FOTO: MALIN OSSIANSSON

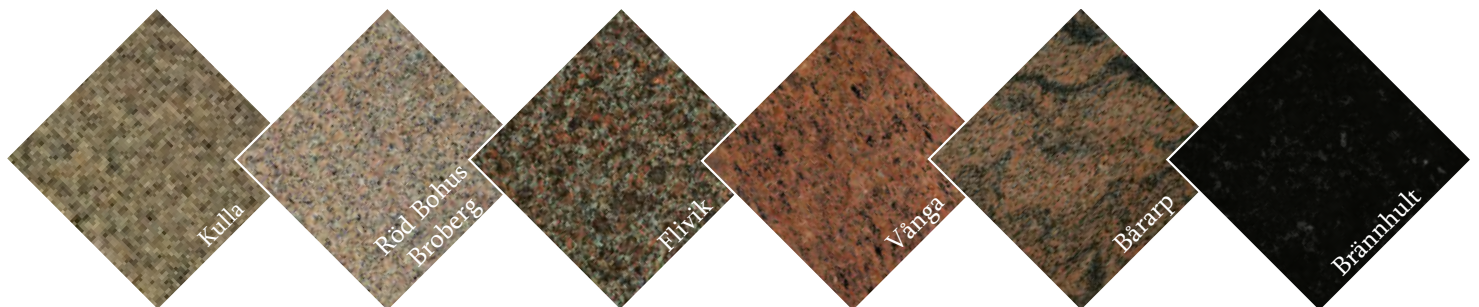
Svensk kvalitetsgranit

Allt i ett - från stenbrott till färdig produkt

Stortorget, Gävle - Vinnare Stenpriset 2013

"Gävle visar Sverige hur man kan skapa ett både lekfullt och hållbart offentligt rum genom att kombinera olika sorters natursten i olika ytbearbetningar med andra naturmaterial som trä och järn."

Ur Juryns motivering

Emmaboda Granit

Vi bryter våra graniter i egna brott i södra Sverige. Block, halvfabrikat och färdiga produkter exporteras över hela världen.

Box 77, SE-361 22 Emmaboda
Tel +46 (0)471 - 488 00, Fax +46 (0)471 - 488 09
www.emmabodagranit.se • info@emmabodagranit.se

Bokbindaren

Visionen om framtidens betongelementfasad stupade på kvaliteten. Dessutom ville ägaren – Fredrik Lundberg själv – hellre ha ett stenhus. Kvarteret Bokbindaren i Linköping gör skäl för sitt namn. Fasaden är en hylla med bokrygggar i granit.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

FOTO: NÄRKESTEN ENTREPRENAD.

Detaljplanen för Lundbergs Fastigheters nya kontorshus i kvarteret Bokbindaren i Linköping ritades redan åren 2009–2010. Den låg i träda tills Handelsbanken för några år sedan kom in som hyrestagare av en stor del av huset. Handelsbanken håller i dag till i entréplan och de översta två våningarna. KPMG och Skandia är andra stora hyresgäster. Det är med andra ord ett hus med tydlig koppling till bank- och finansvärlden, vilket även byggnaden markerar.

– Huvudentrén tillhör Handelsbanken medan övriga entréer är lite mer undan-gömda. Banken har också varit viktig för utformningen av toppvåningen, med både stora indrag, hög takhöjd och uteplatser säger Jan Ytterborn, ansvarig arkitekt på Strategisk Arkitektur.

Det är också ett kontorshus som ska certifieras enligt miljömärkningssystemet Miljöbyggnad. Det ställer höga krav på energianvändning, luftkvalitet och ljudisolering.

– Vi har jobbat mot en certifiering i klass Guld, säger Jan Ytterborn.

Som besökare slås man av den mäktiga stenfasaden i granit som omsluter byggnaden i ett oregelbundet rutsystem. Tanken är att den ska föreställa bokryggar som står uppradade i en bokhylla, allt för att knyta an till kvarterets namn. Fasaden består av Tossene grå Bohus i fyra olika ytbearbetningar; slipad, polerad, krysshamrad och flammad. De olika ytbearbetningarna ger bokryggarnas skiftande nyanser.

GRANITFASADEN var långtifrån den ursprungliga idén som Strategisk Arkitektur arbetade med. Det var en tredimensionell betongfasad.

– Hela förfrågningsunderlaget byggde just på betongfasaden, och vi jobbade väldigt länge med den idén. Huset består egentligen av en glaskropp med ett skyddande skal, säger Jan Ytterborn.

Man tittade mycket på traditionell arkitektur för att hämta inspiration.

– Vi kände väldigt starkt att vi ville jobba med materialiteten för att åstadkomma den tredimensionella känslan. Vi hittade vinklar i skalet och försökte åstadkomma en vävstruktur, som ett slags bearbetning av det tunga skalet.

Det är ett djupt kontorshus, betonar Jan Ytterborn.

– Därför jobbade vi redan i ett tidigt skede med light shelves som studsar in ljus i byggnaden och ger bra ljusförhållanden.

Men när det väl kom till kritan visade det sig att inga svenska leverantörer kunde tillverka så komplexa 3D-lösningar. Det var för övrigt bara en leverantör som kunde räkna på lösningen.

– Idéerna byggde på en väldigt komplexitet när det gäller in- och utmönstren som man på fabriken först sa att man kunde leverera. Men senare fick vi beskedet att man helt enkelt inte kunde garantera kvaliteten i sättet som man skulle behöva gjuta på.

I stället började man utvärdera enklare alternativ i betong. Förslagen avlöste varandra.

– Vi började till och med se över möjligheterna med grafisk betong, säger Jan Ytterborn.

I DEN VEVAN ENGAGERADE sig även huvudägaren Fredrik Lundberg själv, och beställningen tog en helt ny vändning. Fredrik Lundberg hade en mycket tydlig vision om att en bank ska vara ett stenhus i stället för betong, förklarar Jan Ytterborn. I praktiken reviderades förfrågningsunderlaget.

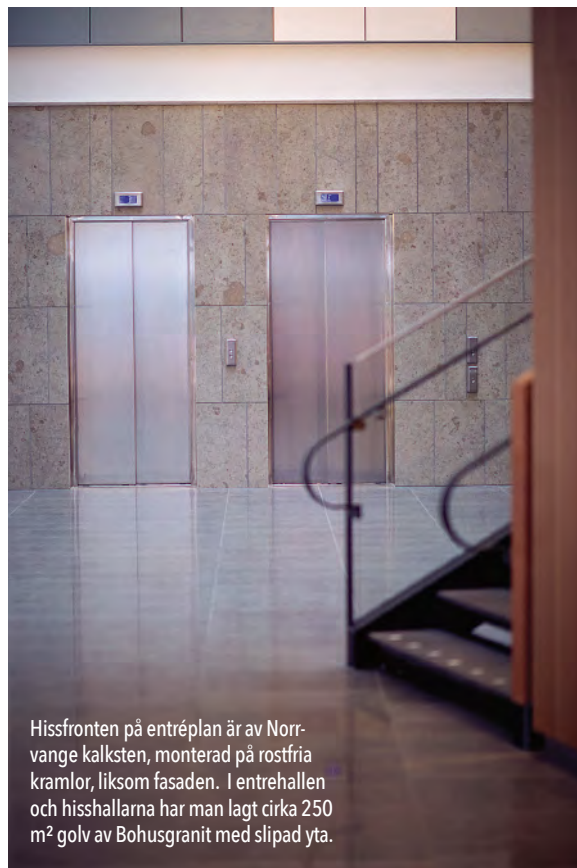
– Man kan väl säga att med Fredrik Lundbergs engagemang ändrades förutsättningarna rejält. I det ögonblicket gick det från att vara ett betongprojekt till att bli ett projekt i natursten.

Olika typer av sten utvärderades. Byrån själv föreslog Ekebergsmarmor, inte minst för att det har en tydlig svensk koppling.

– Som arkitekt tycker jag att vi alldeles för sällan använder oss av olika bearbetningar av sten. Jag såg en möjlighet att jobba med färgskiftningar. En stor inspirationskälla är Operahuset i Oslo, ett mästerverk när det kommer till bearbetad marmor. Vi tyckte att det skulle vara spännande att jobba med en fasad som har en subtil skiftning och ändå är ett vitt hus.

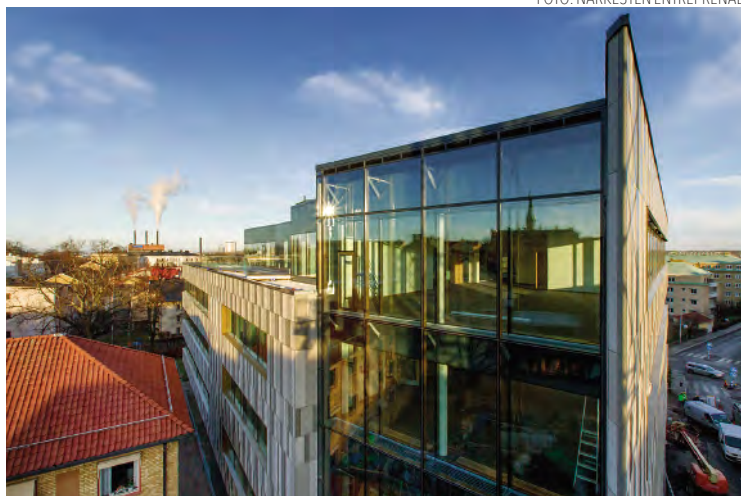
Ur arkitektens perspektiv är det inte minst viktigt att byggnaden kommunicerar med statsdelen, betonar Jan Ytterborn.

– Husets slits vänder sig mot den vita Sankt Lars kyrka på Storgatan. Tanken är att byggnaden ska fungera som en

Hissfronten på entréplan är av Norrvange kalksten, monterad på rostfria kramlor, liksom fasaden. I entrehallen och hisshallarna har man lagt cirka 250 m² golv av Bohusgranit med slipad yta.

FOTO: NÄRKESTEN ENTREPRENAD

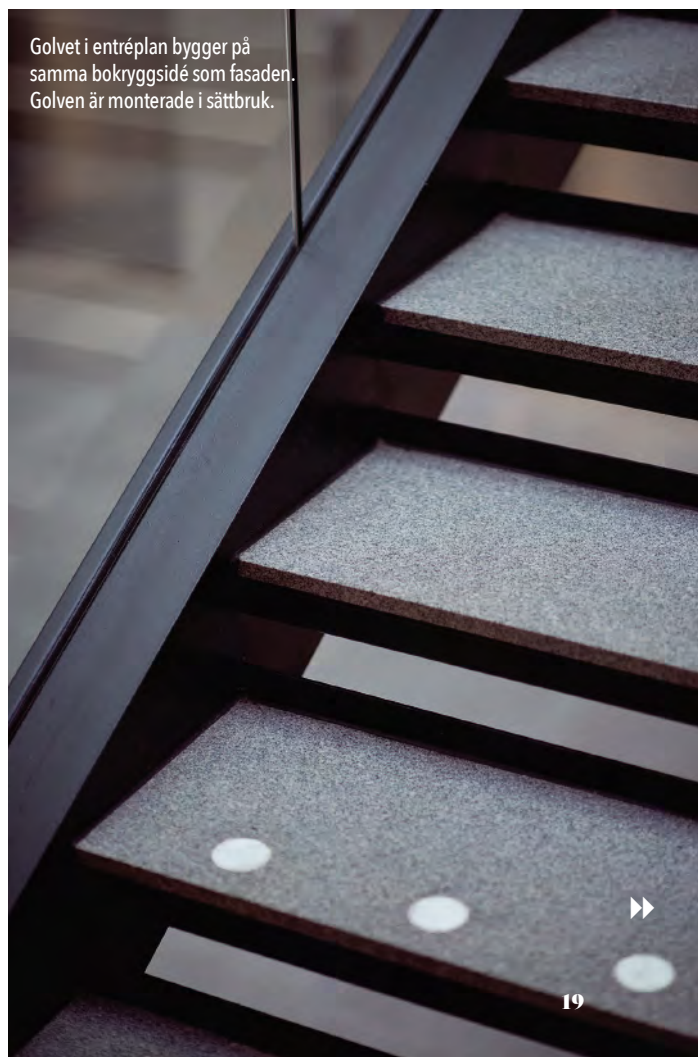

STENFAKTA

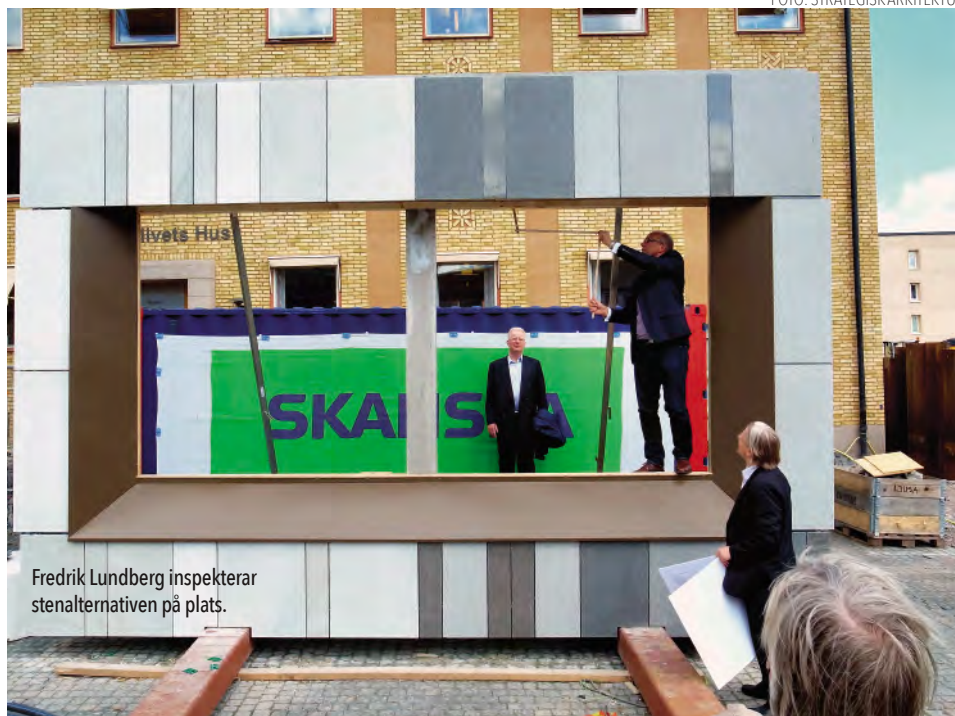
Fasaden består av Tossene grå Bohus i fyra olika ytbearbetningar – slipad, polerad, krysshamrad och flammad. Totalt 1 650 m², monterad med luftspalt på rostfria kramlor.

Invändiga stenarbeten består av golv och trappor av Tossene grå Bohus, slipad, samt en invändig hissomfattning i gotländsk Norrvange kalksten.

Ståltrapporna har fotsteg av granit. Dessa är limmade mot stålstommen och har kontrastmarkeringar (puckar) av ljus Ekebergsmarmor.

Golvet i entréplan bygger på samma bokryggsidé som fasaden. Golvet är monterade i sättbruk.

Fredrik Lundberg inspekterar stenalternativen på plats.

”Med Fredrik Lundbergs engagemang ändrades förutsättningarna rejält. I det ögonblicket gick det från att vara ett betongprojekt till att bli ett projekt i natursten.”

förlängning av den inre staden, där tyngdpunkten förflyttas mot stationsområdet.

FREDRIK LUNDBERG ville själv utvärdera ett alternativ till marmor. Han ville se en variant i granit som han, enligt Jan Ytterborn, ansåg vara ett mer hållbart material och som inte missfärgades lika lätt som marmor.

– Jag å min sida brukar hävda att sten är sten. Om den sedan gulnar något är det precis som det ska vara, det är ju själva idén och charmen med ett naturmaterial som förändras över tid. Som arkitekter förordade vi också marmorn eftersom vi tyckte att graniten skulle ge ett för randigt utseende, säger Jan Ytterborn.

En provvägg sattes upp där graniten och marmorn monterades intill varandra. Under den jämförelsen bestämdes även att fönstren skulle sänkas en aning.

– Vi ville också att plåt och sten skulle jobba tillsammans, vi föreslog bland annat öppna fogar med aluminium i linjeringen, säger Jan Ytterborn.

I förslaget adderades även plåtar i aluminium till fasaden, med olika litterära citat som skulle anspela på kvarteret

Bokbindaren. Men det alternativet fick inget gehör. När provväggen var monterad bestämde sig Fredrik Lundberg på plats för graniten, Tossene grå Bohus.

– Det är ju ofta så som processer ser ut. Man går åt ett håll, men får styra om och det blir något annat. Idén till bokhyllan kommer ju egentligen ur idén med grafisk betong. Och huset blev alltså i slutänden mer ett stenhus än ett glashus, en ganska bra beskrivning av en arkitekts vardag, säger Jan Ytterborn.

HALLINDENS GRANIT har varit leverantör av graniten och Närkesten Entreprenad har stått för monteringen. Mikael Medin på Närkesten anlätades tidigt i projektet.

– Vi besökte bland annat både Hallindens Granit och stembrottet tillsammans med Lundbergs. Det här är ju en relativt ovanlig order för dem, som ofta levererar stora block som går på export.

Mikael Medin ser många fördelar för alla parter att komma in tidigt i ett projekt.

– Nu fick vi även chansen att påverka utformningen av vår egen arbetsmiljö på plats. Det har sparat på våra egna krafter, vilket är viktigt vid sådana här stora

jobb. Bokbindaren stod för en fjärdedel av vår omsättning förra året.

Jörgen Lundgren, försäljningsansvarig vid Hallindens Granit, ser Bokbindaren som ett vackert och unikt projekt.

– Tossene grå Bohus är en granit med unik kulör. Färgsättningen är oerhört homogen och jämn, vilket gör den till en favorit hos många arkitekter, inte bara i Sverige. Den pryder fasader även i Indien och Sydkorea. ■

Projekt: Kv Bokbindaren, Linköping. Kontorsfastighet med bland annat Handelsbanken som hyresgäst.

Byggherre: Skanska Hus.

Arkitekt: Strategisk Arkitektur.

Beställare: Lundbergs Fastigheter.

Stenentreprenör: Närkesten Entreprenad.

Stenleverantör granit: Hallindens Granit.

Stenleverantör kalksten: Slite Stenhuggeri.

REFERENSprojekt
Katarina Kyrka, Stockholm

REFERENSlista
Uppsala Domkyrka
Härnösands Domkyrka
Trefaldighetskyrkan, Karlskrona
Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm
Med flera...

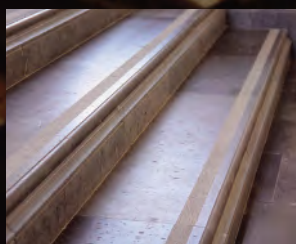
"Öländsk kalksten utses till Årets svenska sten 2013 för att den kombinerar estetik med funktion och gått från traditionell till trendig. Öländsk kalksten skapar karaktär både inomhus och utomhus. Den är dessutom slitstark och närmast underhållsfri, vilket passar moderna människor som vill ha ett enkelt boende." Juryns motivering

Sjöström Stenförädling har alltid haft ett speciellt förhållande till den öländska kalkstenen. Att den är karaktärsfull och i det närmaste underhållsfri är för oss ingen nyhet. Ändå klappar våra hjärtan lite extra i och med utmärkelserna Årets svenska sten.

Familjen Sjöström har bedrivit stenhantling på Öland sedan 1959. Det finns en lång tradition i företaget av att bryta och förädla den Öländska kalkstenen, vilket speglar sig i den bredd som vårt företag har av olika produkter.

 SJÖSTRÖM
STENFÖRÄDLING AB
Allt i Öländskalksten
& Jämtlandskalksten

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 BORGHOLM
info@sjostromsten.se
www.sjostromstenforadling.se

Den ombyggda Lumafabriken
i Hammarby Sjöstad, Stockholm.

FAKTA

GRÅ GRÖNA SYSTEMLÖSNINGAR FÖR HÅLLBARA STÄDER

Projektet delfinansieras av statliga Vinnova. Målsättningen är att med minskad resursförbrukning skapa städer som står bättre rustade inför den ökande urbaniseringen och ett mer nederbördsrikt klimat. Städerna växer på bekostnad av den naturliga markytan, som bearbetas och hårdgörs med asfalt, betong, natursten och andra mer eller mindre vattentäta material. Den ökade andelen hårdgjorda markytor leder inte bara till fler översvämningar och överbelastning av dagvattensystem, utan också till att stadsträden dör till följd av en för ojämn vattentillgång och för dåligt gasutbyte. Målet är att med minskad resursförbrukning skapa hållbara, attraktiva städer genom förbättrad samverkan mellan det **gråa** (hårdgjorda ytor) och det **gröna** (vegetationen).

Framtida lösningar för hållbara städer

”Grå gröna systemlösningar för hållbara städer” är arbetsnamnet på ett tvärvetenskapligt projekt som vid årsskiftet presenterar sina slutsatser om den framtida stadens arkitektur. TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **JÖRGEN JOHANSSON**

TRENDEN ÄR TYDLIG. Urbaniseringen ökar i hela världen och stadsmiljöer belastas allt hårdare. Samtidigt ser vi hur klimatet förändras. Nederbörden ökar, vilket även ökar risken för översvämningar.

– I projektnamnet borde även ”blått” ha ingått, för mycket kretsar kring just vatten. En mycket stor framtida utmaning är att skapa lösningar för effektivare dagvattensystem, säger Kurt Johansson, professor vid SLU Alnarp och en av Skandaviens ledande experter på natursten.

Han är en av de sakkunniga i projektet, som bland annat finansieras av Vinnova.

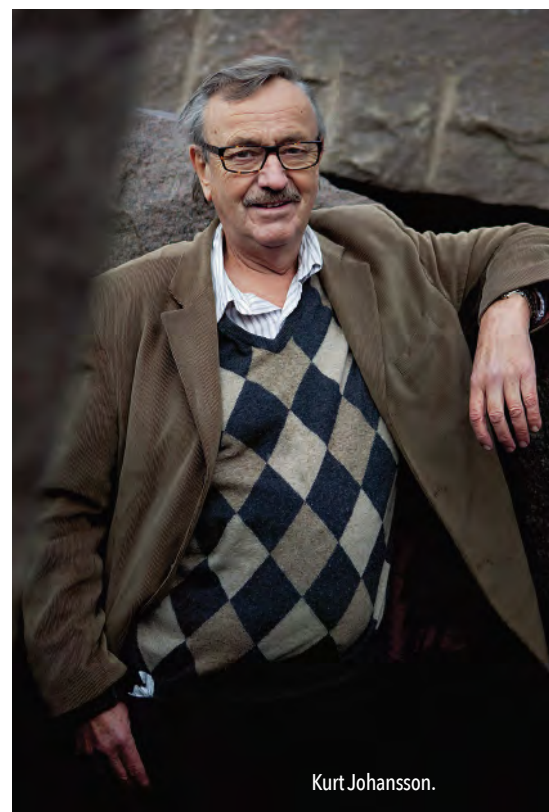
Han understryker att det är ett tvärvetenskapligt projekt.

– Det handlar egentligen inte så mycket om forskning utan mer om att utbyta erfarenhet och kunskaper från olika discipliner för att åstadkomma

innovativa systemlösningar, skapa helhetsperspektiv och hjälpa beslutfattare att göra ”rätt saker”, säger Kurt Johansson.

DET ÄR STADENS element med gröna ytor, hårdgjorda ytor och dagvatten som måste bilda en miljö som klarar kraven på den framtida staden. Och i de kraven ingår bland annat att de hårdgjorda markytorna ska fungera över lång tid och leda vattnet rätt på naturliga vägar. Men det ska helst ske med en så liten miljöpåverkan som möjligt.

– Man kan säga att projektet ska utmynna i ett slags ”state of the art”, en god totallösning som omfattar alla delar i stadens miljö. När det till exempel gäller hanteringen av dagvattnet är ju även tillgången till träd och grönområden viktiga, säger Kurt Johansson. ■

Kurt Johansson.

FAKTA

PROJEKTETS OLIKA DELAR

1. Attraktiva städer; 2. Hårdgjorda ytor; 3. Gröna ytor; 4. Dagvattenlösningar;
5. Klimatpåverkan; 6. Hållbara materialval; 7. Integration, informationsspridning.

Stenindustrins Forskningsinstitut (Sten Forsk), följer alla delprojekt, men deltar speciellt aktivt i dessa:

2. Hårdgjorda ytor, där överbyggnad och beläggingsmaterial testas.
5. Materialval, där jämförelse i energiåtgång mellan beläggingsmaterialen betongplattor och natursten från Kina och Sverige görs:
7. Integration, informationsspridning leds av StenForsk

FOTO: JOHNÉR

”Man kan säga att projektet ska utmynna i ett slags ’state of the art’, en god totallösning som omfattar alla delar i stadens miljö.”

LÄS & SE MER
AV GERT WINGÅRDHS
STENPRISNOMINERADE
VILLAWPÅ S. 14

Gert Wingårdh blev inte arkitekt för att förändra samhället. Han ville framför allt gestalta byggnader. Och han kom tidigt i kontakt med kraften i stenbrottens tunga maskiner och sprängsalvor.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Gestaltaren

Öländsk kalksten på åttonde våningen. Sten med spår av liv och tid. Här uppe i entrén till Wingårdh Arkitekters huvudkontor i Göteborg har kalkstensplattor lagrat minnen av arbete, möten, glädje och stress. Alltihop finns i stenen, även om vi bara kan se det som mörkare ytor och hörn där händer har strukit, medan människor har passerat. Det är stilig, en gedigen entré till landets mest kända arkitektkontor.

– Kalkstenen har suttit här i 25 år nu och den åldras väl. Det är tidlösa kvaliteter man vill åt med sten, säger kontorets chef och grundare Gert Wingårdh, landets kanske enda riktigt kända nu levande arkitekt.

Hans 37 år av arkitektur har gett oss villor, inredningar, kontor, butiker, prisbelönta byggen, flygledartorn, gallerior, minimalistiska lyxvillor, typhus, radhus, kedjehus och högus som Victoria Tower i Kista. Det planerade Tellus tower i Hägersten är tänkt att bli högre än Turning Torso. Wingårdh Arkitekter tycks vara överallt. Nu syns han också i tv, som trivsamt och skarpsynt kommentator i serien Husdrömmar. Just idag sitter han i möten, en dag pepprad av mobilens sms, telefonsignaler och några av de 110 medarbetarna som knackar på rutan till Gerts

arbetsrum. Rummet är proppat med böcker, old school pappersböcker, husbiblar, kaffebordsluntor. I sin Ipad har han kanske 40 arkitekturtidskrifter att blada i. Den historiska och samtida arkitekturen är ett ständigt spänningsfält, såväl den italienska antikens mästare, samt dagens unga husritare. Modeller, skisser, 3d-bilder, pennstreck i hans grå skissbok. I datorerna hos de sammanlagt 160 medarbetarna på kontoren i Göteborg, Stockholm och Malmö finns ännu osedda Wingårdhbyggnader och stadsbilder som väntar på sin tid, byggtillstånd och människor. Många svenska städer vill ha sin egen Wingårdhare.

– Jag ritat ingenting själv, säger han, men är delaktig i alla projekt som kontorets generator och varumärkets självklara kärna, med de nu obligatoriska svarta glasögonen, en sentida variant av Le Corbusiers glasögonprydda uppenbarelse.

När Gert Wingårdh hade fått sitt genombrott med Öjared Executive Country Club, en golfklubb som stod klar 1988, flyttade kontoret hit till större lokaler under taket på Kungsgatan 10 A. Gert ritade kontorets entré i öländsk kalksten.

– Det är råsågad G2-sten, säger han och berättar att han valde sten som hade sågats, men inte slipats.

Mellantillståndet innan färdig produkt, har en vacker, grådisig, matt yta. Den mörknar med fukt och är mottaglig för yttre påverkan, precis som läder. Efter alla åren på kontoret präglas stenväggarna av en vilsam känsla, behaglig som en gammal favoritjacka. Samma välanvända skönhet finns i de skinnklädda, väl insuttna Mario Bellini-stolarna runt Bruno Mathsson-bordet i konferensrummet. Gert visar på golvet kalksten, en mer knottrig och hålig kvalitet.

– Det är hyvlad kalksten. Den används ofta i golv för att ytan påminner om de skador som småsten och grus gör på golv.

Sådana enkla förklaringar kan ligga bakom vissa materialval, som blir en estetik som har följt Wingårdh i många år.

– Vi har använt den grå stenen i rätt många projekt. Mina medarbetare är lite trötta på den nu, men jag gillar material som får en vacker patina, säger han och berättar lyriskt om slitna stentrappor, där stegen under flera århundraden skålats ur och nöts blanka av fotsteg.

Vi backar tillbaka till ett stenbrott i Skövde. Gert Wingårdhs uppväxt nära Gullhögens cementfabrik borde ha satt spår i hans arkitektur. Han vrider sig lite inför amatörpsykologin, men berättar om livet på Billingsens väldiga ås som höjer sig över västgötslätten. Gerts farfarsfar var gross-

handlare som sålde jordförbättringsmedel som innehöll kalk. År 1916 kvittades en spelskuld till honom med ett kalkbrott i Skövde. Farfar Wingårdh sattes att driva brottet och startade cementfabrik 1924. Gerts pappa blev produktionschef och Gert själv växte upp i stan och bodde under några år alldeles vid stenbrottet. Han tar fram sin Iphone, "Tillbaks till barndomen med Google Earth" och letar sig fram till familjens villa, ritad av Hans-Erland Heineman (1919–2003), en lokal arkitekt mest känd för det fina, tegelbruna kulturhuset i Skövde.

– Vi bodde på randen av kalkbrottet. Det fanns en bäck på tomten och den blottade den rödaktiga kalkstenen. Och där lekte jag mycket och visst påminner kalkstenen om Frank-Lloyd Wrights arkitektur, men den kopplingen är alldeles för enkel, skrattar Gert och kikar ner i mobilens lilla satellitbild.

Han minns kalkindustrins kraftiga rörelser.

– Jag fick hänga med min pappa ner i brottet. Som alla barn var jag intresserad av lastmaskiner, stora dumprar och brottets sprängsalvor. Man talar om att försätta berg, det var verkligheten så. Fabrikens roterugn var 1 300 meter lång, det är otroliga krafter.

Något som också formade honom var de tomma dynamitlådor som han fick leka med nere i källaren hemma.

– Jag byggde som ett tredimensionellt lego, det hade nog betydelse för mitt spatials tänkande senare.

Han minns också tv-program med Frank Lloyd Wright, där han såg hans mest berömda hus Falling Water och kände något slags släktskap. Moderniteten i föräldrarnas villa var spännande.

Många arkitekter vet tidigt att de ska bli arkitekter, men Gert hade ingen aning om vad han skulle bli. Han var konstintresserad, som sin pappa, men insåg snart att han inte hade den talang som krävdes för att bli konstnär, utan bestämde sig "ganska pragmatiskt" för att bli konsthandlare. Han gick Handels i Göteborg och dubbelläste konstvetenskap.

– Där läste man om arkitektur som om den var konst och jag insåg att arkitektur inte drevs av trauman som konst och blev nyfiken.

Han sökte till Chalmers arkitekturlinje och hittade hem.

Vid den tiden, 1971, befann sig den svenska arkitekturen i mitten av miljonprogrammet och senmodernismen härskade. Arkitektur var främst nytta och samhällsplanering. Eleverna fick Hans Borgströms Stenhandboken i nypan, "den svarta, i plastband", som lärde ut hur man arbetade med sten.

Men nya signaler flaggade snart. Snart mötte Gert postmodernismens idéer via arkitekten Robert Venturi (f. 1925) som redan på femtiotalet hade vänt sig mot modernismens kyla i USA. Han ligger bakom uttrycket "Less is a bore", en anspelning på Mies van Der Rohes berömda maxim "Less is more".

Venturi undersökte till exempel Las Vegas som arkitektonisk upplevelse och teckenmiljö, ett synsätt som ingen brytt sig om tidigare. Hans böcker Complexity and contradiction (1966) och Learning from Las Vegas (1972) var viktiga verk i den postmoderna nya vågen. Gert läste och lärde. Postmodernismen lanserades som något dubbelt: dels en elitistisk del, där referenser och historiska anspelningar kunde avläsas, dels en populistisk, inkluderande kodning, en lekfullare frihet än i modernismen, "en expressiv krydda", som Wingårdh skrev.

– Många vill skapa arkitektur som samhällsnytta, men det var inte min ingång. Jag var främst intresserad av att gestalta byggnader.

Wingårdh Arkitekters byrålandskap är inrett med öländsk kalksten, för dess tidlösa kvaliteters skull.

”Jag fick hänga med min pappa ner i brottet. Som alla barn var jag intresserad av lastmaskiner, stora dumprar och brottets sprängsalvor. Man talar om att försätta berg, det var verkligen så. Fabrikens roterugn var 1 300 meter lång, det är otroliga krafter.”

Gert Wingårdhs första hus, Villa Hansson (1977) var ett trähus, fint och typiskt sjuttioalets ”kultiverade” villastil. Det andra huset, Villa Nordh (1978) fick tidens nya uttryck med spaljeer som böjer sig fritt över en mörkgrön fasad. Villan uppmärksammades som ett av de första postmoderna husen i landet. Efter de första husen, kom Gert främst att arbeta med inredningar av butiker, restauranger och hotell, där postmoderna citat och lån var naturligt. Under dessa uppdrag började han på allvar använda natursten. I butikerna ville han markera ytor där händer, varor och pengar möts, till exempel i kassadis-karnas marmor. Gert jobbade med NK, ritade inredningen på Hotel Kramer, ”mycket gröna marmorsorter och fina mahognyarbeten”. Han inredde Hotel Hilton vid Slussen i Stockholm.

– Det är en av de få postmoderna hotellinredningar som finns bevarade. Mycket Carrara, Arabescatomarmor, svarta stenar, ganska avancerade stenarbeten. Gå ner och titta på toaletterna på Hilton, det är mycket fin Carrara där.

Gert hade nära kontakt med Ahlgrens stenhuggeri i Göteborg, en liten firma med ett fint utbud av sten.

– Det var ett skjul med ett par gubbar som knackade och en massa stenskvivor lutade överallt, dammigt som sjutton. Vi var ofta där och bläddrade bland stenblocken och såg vilka möjligheter som fanns.

Med tiden sökte sig han bort från den italienska marmorn som blev synonym med åttiotalslyx. I stället sökte han sig till svensk sten med sin kärvare och lugnare attityd. Hans genom-brottshus, golfklubben i Öjared från 1988 är ”våldigt Frank Lloyd-Wrightig”, med skiktade murverk i röd öländsk kalksten.

– Jag var irriterad på alla golfklubbar som lade in skyddande nålfiltsmattor. Det såg för hemskt ut och jag lade i stället golvet i riktigt tjock sten.

När klubbhuset stod klart som ett artificiellt stenlandskap omgivet av glas, fick det både Kasper Salin-priset och Stenpriset.

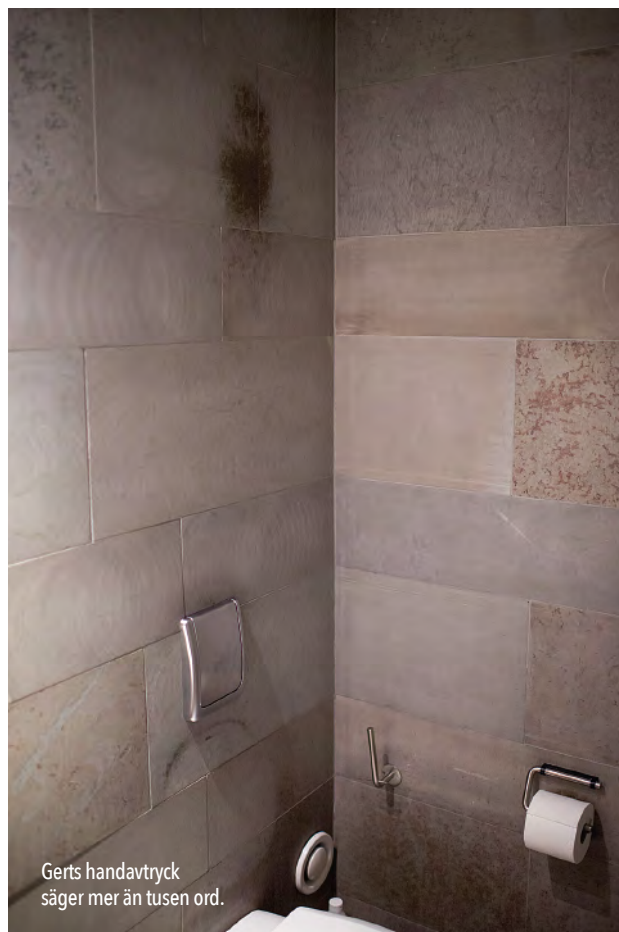
I Villa Nilsson, ritad 1989, ligger trappor av flammad bohuslänsk granit med handspräckta kanter. En viktig inspirationskälla är här den italienska arkitekten Carlo Scarpa (1906–1978).

– Han hyllade skarven mellan olika material och hade idéer om det viktiga i det som handen berör, till exempel handtag.

Vy över Göteborg
från kontorsfönstret.

Gerts handavtryck
säger mer än tusen ord.

En typisk Scarpaidé är att låta stenmaterialet i skivorna vara tydligt, liksom travat med maximalt varierade kanter och tydliga skarvar. Här har den bohuslänska stenen fått vara kvar inomhus, man passerar mellan klippor i entrén, en vacker koppling mellan natur och byggnad. Man kan använda sten i hus, men man kan också bygga hus bland sten. Wingårdhs Villa Astrid (2002) är ett "paragrafhus", där två våningar inte accepterades i omgivningen, utan i stället sprängdes ner i klippan, ett snyggt bunkerbygge med svart plåt mot klipporna, vindskyddad innergård och öppen fasad utåt mot havet.

Gert Wingårdhs eget hus i Tofta nära Marstrand är ett utbyggt soldattorp från 1600-talet, insmuget i klipplandskapet. Alla sina somrar har han tillbringat på Västkusten bland Bohusläns klippor.

– Klipporna är sommar, ledighet och frihet, så det är positiva signaler.

Man kan också klä hus med sten. Villa W (2009) utanför Göteborg är ritad för en konstsamlande familj, en hybrid mellan hem och galleri. Det är ett av Wingårdhs stiligaste privathus, med fasader och tak klädda i svart skiffer från Wales.

Gert berättar om det väldiga brottet Penhryn som har levererat nästan alla skiffertak i Europa. 2 000 man slet i jättegropen och ägarfamiljen blev en av Englands rikaste. Stendammet från klyvningen och stora sågmaskiner skördade många silikosofer.

– Längst ner är det en hamn, sedan en eländig arbetarförstad i skuggan av berget och högst upp ett gigantiskt hål där man har

brutit skiffer sedan 1700-talet. Där sitter gubbarna och sätter kil till stenen och klyver ut 8–10 millimeter tjocka stenar, ett yrke kallat "slate splitter".

I ett annat brott fanns en mörkare skiffer, som kunde poleras och den varianten användes till Villa W. Från ett centrum sträcker sig huset åt alla håll med kuber och stora fönster, ett spännande exempel på ett konsekvent användande av natursten, där skiffrets levande kloyta fångar ljuset. En svart, gåtfull ask, fylld med konst.

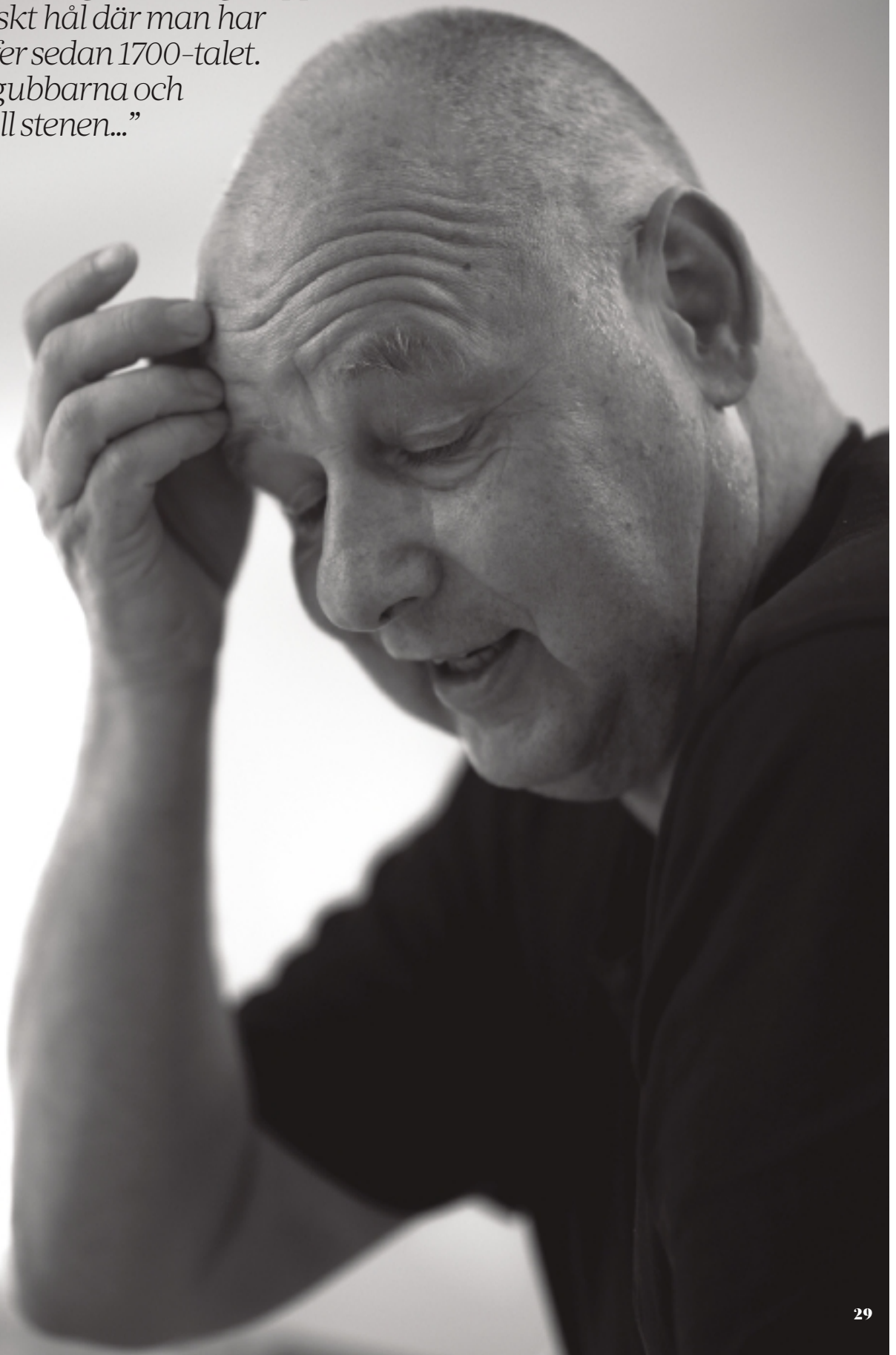
Det är brådis på kontoret. Gerts fru, Karin Wingårdh, som också arbetar här, väntar i bilen nere på gatan. Gert tar en sista sväng bland borden, kikar i en dator, klarar ut en detalj, låter handen dra över kalkstenen på väg ut i trapphuset.

– Hej, kul, vi höres...

Och han är borta, skissblocket i en väska, nära tillhands när idéerna dyker upp. En arbetsdag är över, ett silverregn faller över Göteborgs takpannor, plåttak och gator, ner över stenläggningen.

Fotnot: Gert Wingårdhs arkitektur finns samlad i främst två böcker: **Trettio års arkitektur genom fyra decennier** (Röhsska museet 2007) och **Fresh** (Arvinus 2013), där senare verk presenteras. ■

*”Längst ner är det en hamn,
sedan en eländig arbetarförstad
i skuggan av berget och högst upp
ett gigantiskt hål där man har
brutit skiffer sedan 1700-talet.
Där sitter gubbarna och
sätter kil till stenen...”*

Stillhetens rum

Ett sista avsked för alla trosuppfattningar. Det renoverade och tillbyggda krematoriet i Kalmar är en plats för stilla ceremonier i samspel med natur, miljö och god arbetsmiljö.

TEXT **STAFFAN STRINDBERG**/STRINDBERG ARKITEKTER FOTO **JOACHIM GRUSELL**

Entrégård till avskedsrummet.

Avskedsrummet från söder.

DET BÖRjade 2006 som en skiss för ett skärmtak. Vi var i färd med att rita nya förvaltningsbyggnader till Norra Kyrkogården i Kalmar där Heliga Korsets kyrka och krematoriet ligger alldeles intill. Vi tog en promenad och tittade.

Vackert mellan tallarna ligger kyrkan och krematoriet som ritades av arkitekten Rudolf Holmgren, Birch-Holmgren Arkitekter, och stod klar 1963. Byggnaderna har en stark egen karaktär och en tydlig ordning i materialval. Kyrkan och ett tidigare visningsrum har fasader av huggen kalksten och lackad ek. Koret, som reser sig bland tallkronorna, i marmor. Kompletterande byggnadsdelar,

av lägre valör, har fasad av puts med sockel av huggen kalksten. All beslagning av kopparplåt. Samma ordning råder interiört. I kyrkorummet golv av lågerhuggen kalksten och i övriga delar kalksten i slipat utförande.

Vi diskuterade skärmtaket vid det kombinerade kistintaget och visningsrummet. En inte helt enkel uppgift. Diskussionen utvecklades under de följande månaderna till att innefatta frågan om ett nytt kistintag och en modernisering av bisättningsutrymmen. År 2007 hade projektet utvecklats till att innefatta också ett nytt visningsrum.

Under det följande året fokuserades

på frågor kring miljö och arbetsmiljö. Redan 1999 hade en ny kremationsugn med reningsanläggning kommit på plats. Delar av denna installation började nu bli mogen för att bytas/renoveras. Vi insåg att vi stod inför en total omdaning av krematoriet och i diskussionen fördes då in frågor kring ceremonier. Hur ta avsked i dag, hur göra det i morgon? Vad kommer att efterfrågas och av vilka?

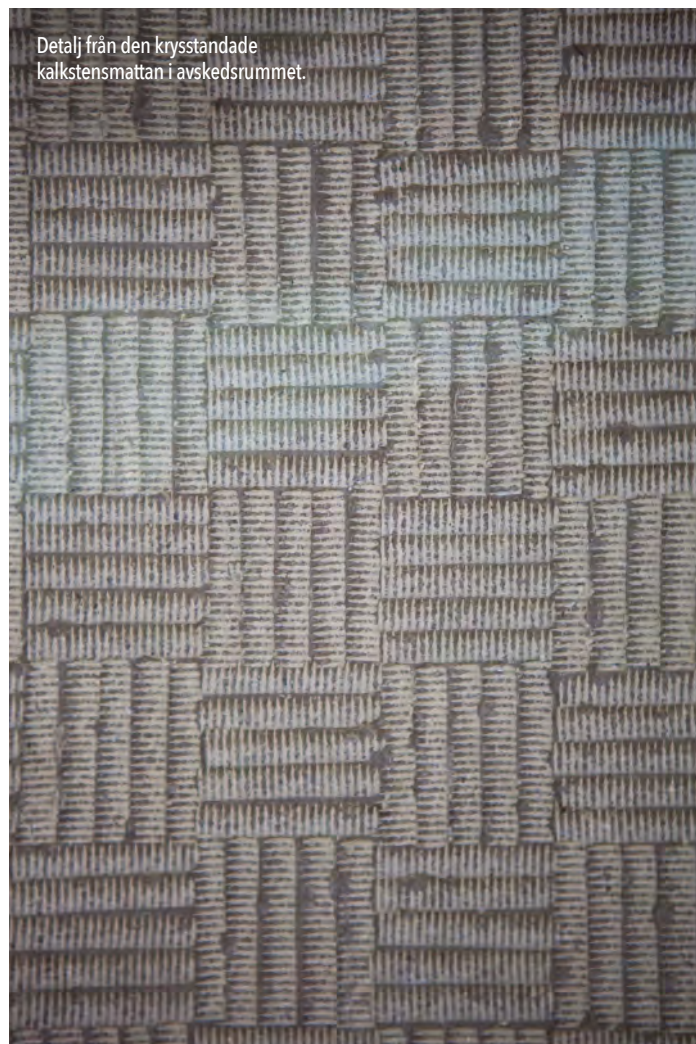
I Svenska kyrkans uppdrag ligger att efter livets slut kunna möta behov från alla trosuppfattningar.

EFTER EN EFTERTÄNKSAM process, med ledordet värdighet, hade en närmast ny

Ugnsrummet med den nya lanterninen.

Detalj från den krysståndade kalkstensmattan i avskedsrummet.

anläggning utvecklats. Återhållsamt inordnad nästan inom den befintliga byggnadsarean.

En ny teknikvåning har tillkommit under den befintliga byggnaden. Stora, dåligt nyttjade, utrymmen fanns tidigare i källarplan och med hjälp av lite nya utgrävda ytor så gavs plats för all teknik, som är åtskillig i detta sammanhang.

En av fördelarna med denna lösning är att vi har kunnat hantera ljudet från ventilations- och kylanläggningarna. Det är alltså möjligt att njuta av talar-nas sus.

EN NY KONTORS- OCH personaldel placerades mellan två befintliga kroppar och skapade en egen kringbyggd gård för personalen. Det nya bisättningsutrymmet placerades så att en arbetsgård bildades.

Kring denna gård samlas kistintag,

under det skärmtak som önskats, blom-inlämning och dekorationsrum.

Ugnsrummet, som numera bjuder en helt annan arbetsmiljö, har transformerats från ett rent tekniskt rum till ett rum också för andakt och avsked.

LÄNGST MOT ÖSTER fanns den utblick som ger det nya visnings- och avskedsrummet en egen karaktär. Genom ett lågt sittande fönster kan man låta blicken följa den mjukt formade gräsytan med tallarnas stammar skimrande i ljuset.

Materialvalet följer den ordning Rudolf Holmgren valde för femtio år sedan. Huggen kalksten, puts och lackad ek i fasader.

Interiört är kalkstenen, i olika valörer, golvmaterial som tidigare.

I det nya avskedsrummet har Henrik Martinsson från Mysinge, vackert huggit en evig matta. ■

Projekt: Krematoriet och Heliga Korsets kyrka, om- och tillbyggnad.

Byggherre: Kalmar kyrkliga samfällighet genom Tommy Eriksson, Ove Nilsson och Githa Fiorino.

Arkitekt: Strindberg Arkitekter genom Staffan Strindberg och Nick Flygt.

Beskrivning/bygglösning: Byggnadsingenjör Per-Olof Sällström.

Landskapsarkitekt: Gröna Rummet genom Bo Tallhage.

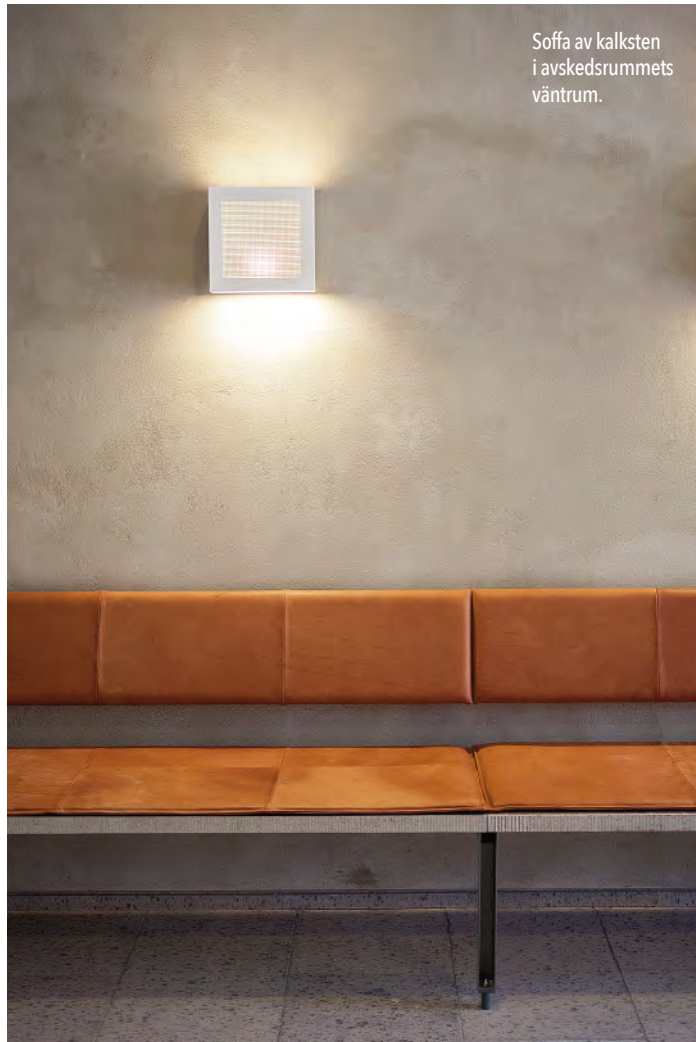
Teknikkonsulter: WSP i Kalmar genom Göran Norregårdh, Anders Thulin, Christer Stenholm och Anders Bäckström.

Konstnär: Kicken Eriksson.

Stenentreprenör: Ölands stenmontage.

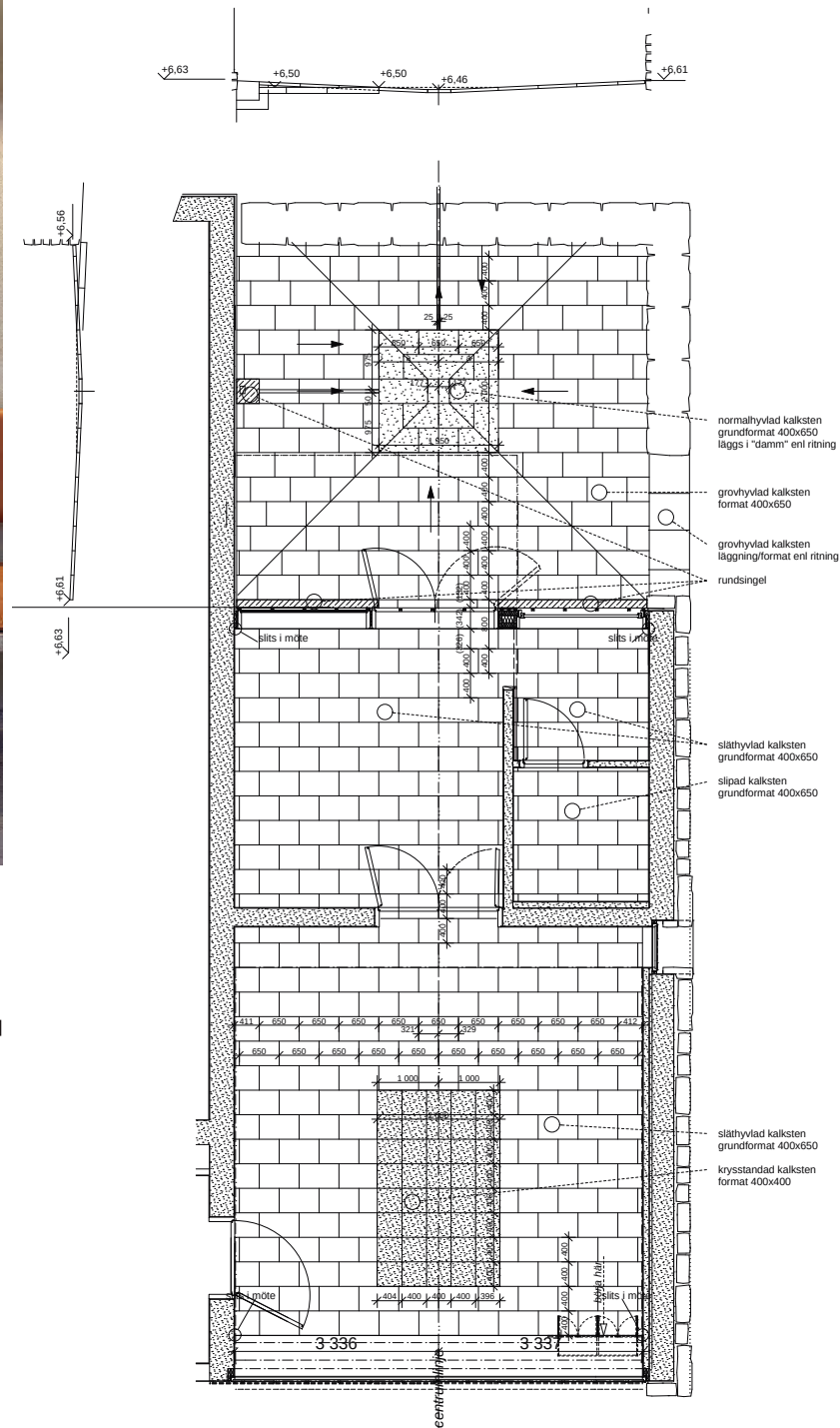
Stenleverantör: Mysinge Stenhuggeri.

Generalentreprenör: Mörebyggen.

Soffa av kalksten
i avskedsrummets
väntrum.

”Vi stod inför en total omdaning
av krematoriet och i diskussionen
fördes då in frågor kring ceremonier.
Hur ta avsked i dag, hur göra
det i morgon? Vad kommer att
efterfrågas och av vilka?”

Ritning över golv- och gårds-
beläggning med normalhyvlad,
grovhyvlad, släthyvlad samt slipad
kalksten. Dessutom förekommer
kryssstandad kalksten likt en matta i
avskedsrummet.

Kalkstenen går igen i bardisk, barfront och golv.

Skog, äng och sjö. Det är de tre kärnvärdena för PM & Vänners framgångsrika restaurangfilosofi.

TEXT **JONAS LINDVALL**/LINDVALL A & D
FOTO **ÅKE E:SON LINDMAN**

Naturnära

Dagsljuset spelar vackert
över bardiskens Ölandssten.

PM & Vänner är en flerfaldigt hyllad restaurang med en av Sveriges bästa vinkällare med fler än 2 500 viner, något som bekräftar den långsiktiga ambitionen som bolagets ägare har. Dessutom har skaparna av hotelldelen arbetat med tanken på ett gastrohotell i mer än tio år.

Så dessa ledord, grundstenar och kalla fakta har vi försökt införliva och leva upp till när vi har arbetat med att skapa inredningen till PM:s nya gastrohotell i Växjö. Det är Sveriges första gastrohotell, byggt i direkt anslutning till restaurangen. Hotellet rymmer 74 rum och sviter.

DEN MEDVETENHET som man har arbetat med sedan restaurangen öppnade 1992 kan också översättas till en stor omsorg om detaljerna som utgår ifrån ett slags terroirtänkande, där man tar avstamp i de lokala möjligheter som står till buds.

Därför var valet av 100 ton Ölandssten Hors – borstad och slipad – väldigt

enkelt. Materialet står för allt det vi ville uppnå. Vi har använt det i bland annat badrum, reception och bar.

Terroirkopplingen är enkel, Öland är en del av den fatabur som restaurangen öst ur i många år, och det är även samma sten som finns i den närliggande Domkyrkan sedan hundratals år.

PÅ LINDVALL A & D har vi dessutom sedan gammalt en förkärlek till natursten. Det är ett underbart material. Oerhört stryktåligt, berättande sin egen historia och det blir dessutom bara snyggare med åren.

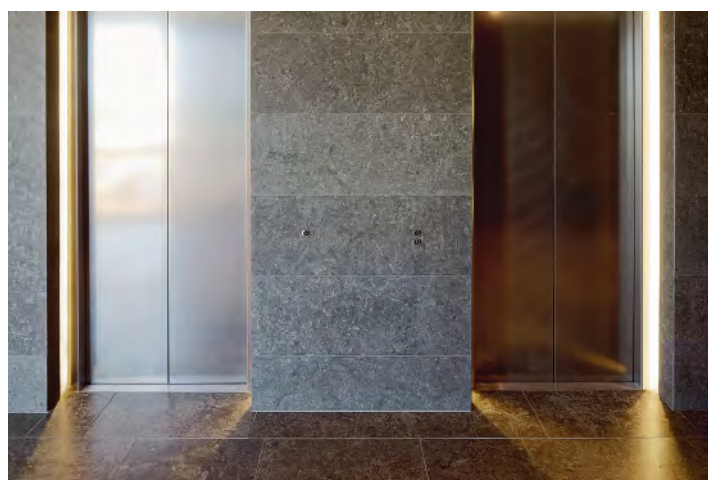
Hela receptionen och den stora takbaren samt merparten av golven i de offentliga ytorna är tillverkade av Ölandssten Hors, och även bänkskivorna i rummen är i kalksten.

Just bänkskivorna i rummen är en av de tydligaste signalerna till hotellgästen. Det är en inredningsdetalj och ett material som sammanfattar hotellets strävan och hållning. Att vara gediget, hållbart, äkta och vackert. ■

”Terroirkopplingen var enkel, Öland är en del av den fatabur som restaurangen öst ur i många år.”

VÄND!

FLER BILDER & MER FAKTA ►►

▲ [Överst till vänster] Användningen av Ölandssten Hors är genomtänkt och genomgående. I alla badrum finns den på golv, duschpelare och toalettstolsvägg och handfatsbänkar. Badrumsgolvets sten borstad för att kännas som sammet mot bara fötter.

[Överst till höger] Fokus ligger på hållbara, klassiska och exklusiva material som åldras vackert, samt lokal design och produktion. Designern Ingegerd Råman har varit konstnärlig rådgivare.

[Ovan] Kalkstenen återfinns i alla korridorer och hissfronter. I offentliga utrymmen är den slipad för att utstråla tradition och lyx.

▲ Alla rum har skrivbord i form av en bänkskiva av öländsk kalksten. Skivan är monterad på konsoller och tycks sväva längs väggen.

Receptionsdisken.

Småländsk ek möter
öländsk kalksten.

”Natursten är ett underbart material. Oerhört stryktåligt, berättande sin egen historia och det blir dessutom bara snyggare med åren.”

Projekt: PM & Vänner Hotel, Växjö.
Byggherre: Nunnan Fastighets AB.
Arkitekt: Jonas Lindvall, Lindvall A & D.
Projektering: Arkitektbolaget.
Projektledning: CPR Konsult AB.
Stenleverantör: Naturstenskompaniet AB.
Generalentreprenör: Dynacon Construction AB.

Det finns en stenmur i Småland. Den ligger i skogen längs vägen mellan Huseby och Urshult söder om Alvesta. På andra sidan muren finns en gammal åker. En ljus glänta i skogen som om femtio år kommer att vara igenvuxen. Muren är täckt med mossa och stora ekar har slagit rot mellan stenarna och hjälper till att sakta deformera den ursprungliga formen.

Det här hade kunnat vara nästan var som helst i Sverige. Ett under århundraden hävdad och brukat kulturlandskap med åkrar och ängar som sakta förändras och växer igen. Till slut tar skogen över om ingen fortsätter att bruka jorden.

Skillnaden mellan just den här muren och de flesta andra murar är att denna är tre meter bred. Tre meter! Jag häpnar när jag ser den och är tvungen att stanna bilen och gå ut och ställa mig på den.

Jag försöker förstå hur mycket sten som finns i den här jorden och hur mycket arbete det har gått åt för att röja den här åkerlappen. Och hur stor nödvändigheten varit att röja åkern för att kunna så och skörda och få mat på bordet. Tanken svindlar och jag börjar tänka på Oskar och Kristina i Vilhelm Mobergs *Utvandrarna*. Jag försöker förstå att det till slut kan bli övermäktigt att bemästra dessa stenåkrar. Att söka sig ett annat liv utan sten. Att varje mossbevuxen sten som jag ser har grävts fram ur jorden och staplats i denna mur.

Kanske är det därför jag är så fascinerad av staplad sten i olika former. De berättar om det arbete som lagts ned, om människorna som gjort det och den tid som har förflutit. Kanske är det medvetenheten om arbetet som gör stenen vacker att se på.

Min far samlade sten och ofta var vi barn med och släpade hem lådvis från stenbrott och stränder. Fortfarande står stora träskåp med glasdörrar i mitt barndomshem, fyllda med mineraler och fossiler med små pappersetiketter med mystiska namn. Så en del av min känsla för sten kommer nog från honom.

Tankar från en småländsk stenmur

Han ville att jag skulle bli geolog men jag blev landskapsarkitekt. Och kommer ändå alltid hem med sten i bagaget från mina resor, som minnen av platser och stämningar. En av de finaste är en flintasten från Gotland, en stor nästan svart sten med mängder av ljusa små korn som för mig är stjärnhimlar.

Ett av de första arbeten vi gjorde i vårt nystartade landskapsarkitektkontor i mitten av 90-talet var stenarbetena i motorvägsavfarten i Sollentuna norr om Stockholm. Där hade vi 125 000 m³ berg som sprängdes bort och en del av det berget ville vi flytta till andra sidan vägen för att stapla stenmurar. Problemet var bara att ingen kunde resa murarna.

Flera försök gjordes men murarna rasade eller blev sneda och fick rivas igen. Tills rätt man hittades, med både känsla och kunskap om sten. Han kunde "se" stenen och stod med ett spett och styrde en maskinist med grävskopa. Han vred och lirkade stenblocken på plats till släta lutande murar i terrasser som för alltid kommer att försköna denna motorvägsavfart.

Numera försöker jag få till mina staplade stenar i mindre skala i de arbeten vi gör. Som murar och ytor med staplade stenar på höjden och på bredden. Sedan är det bara att vänta i tusen år tills de är slipade av väder och vind, eller i bästa fall, några hundra år om tillräckligt många skor har gått fram och tillbaka och slitit fram den där rätta blanka varma ytan.

ANDERS JÖNSSON,
LANDSKAPSARKITEKT LAR/MSA

Anders Jönsson och Thomas Andersson driver sedan 1992

Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB, med kontor i Stockholm.

småsten.

Tipsa oss! Stort som smått, under vinjetten Småsten finns utrymme för stora och små nyheter från naturstenens värld. Mejla ditt tips till peter.willebrand@tidningsbolaget.se

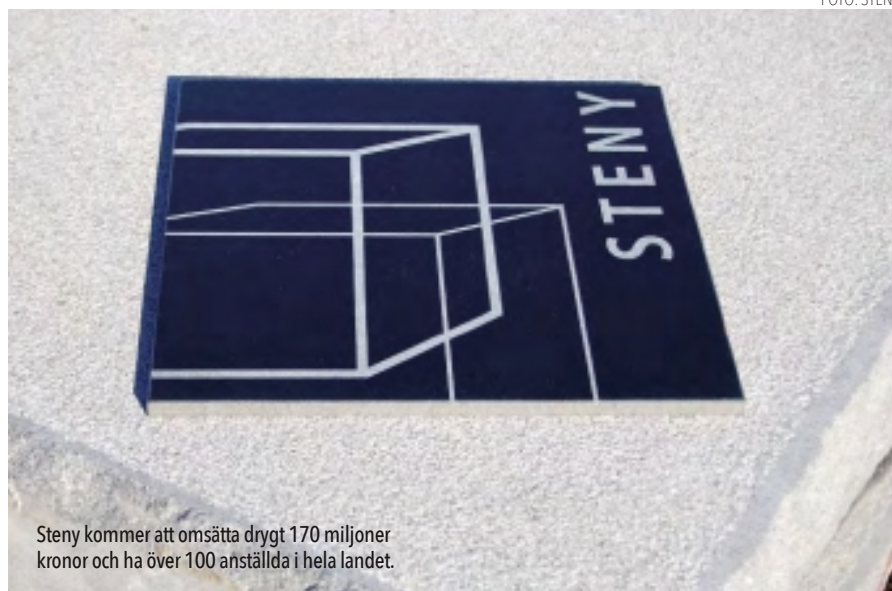
HALLINDENS GRANIT KÖPER STENBROTTET TRANÅS

▼ Hallindens Granit har köpt stenbrottet Tranås av Svimpex Granit. I stenbrottet bryts Tranås Original, en intensivt röd granit, och Tranås Classic Brown, en traditionell rödbrun granit.

– Vi har sålt Tranås Original och Tranås Classic Brown under många år och båda sorterna har en självklar plats på marknaden, i både Sverige och övriga Europa. De passar bra in i vårt övriga program och vi hoppas kunna öka produktionen för att tillgodose en växande marknad, säger Jörgen Lundgren, försäljningsansvarig och delägare i Hallindens Granit.

1200

▼ Så många personer sysselsätts av stenindustrin i Sverige. Branschen omsätter 1,3 miljarder kronor. Omkring en femtedel av branschens omsättning och sysselsättning genereras i Skåne, främst i den nordöstra delen.

Steny kommer att omsätta drygt 170 miljoner kronor och ha över 100 anställda i hela landet.

Steny ska stärka hela branschen

▼ Elva stenhuggerier bildar den nya rikstäckande kedjan Steny.

– Tillsammans har vi bättre möjligheter att möta det ökade intresset för natursten med information och rådgivning, säger Paul Persson, ägare till Landernäs Marmor och en av kedjans grundare.

Intresset för sten som inredningsmaterial i kök, badrum, på golv och i fönsterbänkar ökar. Vanliga svenska stensorter som används i inredning är exempelvis Diabas, Bohusgranit, Ölandssten, Kolmårds marmor.

– Utbudet av sten är mycket stort i dag, inte minst till följd av utländska företags expansion i Sverige. Samtidigt kan kvaliteten variera kraftigt. Stenens egenskaper kan skilja sig åt från tåkt till tåkt. Att välja rätt material kräver därför sakkunnig hjälp.

Steny är den första kedjan för svensk stenindustri. Delägarna är lokala entreprenörer med fokus på sten som inredningsmaterial, samtliga är stenhuggerier som bearbetar sten samt ger råd, ritar, mäter och monterar. Kunderna är privatpersoner, byggföretag, köksföretag och arkitekter.

– Steny ska vara ett gott och tryggt val för kunderna. En stark svensk kedja ger dessutom goda möjligheter att stärka och utveckla hela branschen. Vi ser stora möjligheter att öka användningen av sten interiört i hemmen, det är ett fantastiskt material, säger Paul Persson.

FAKTA

STENYFÖRETAGEN: Bröderna Ahlgrens Marmorinredningar • Bröderna Bäckmans Stenhuggeriaktiebolag • JN Svensk Sten • Kungälv's Natursten • Landernäs Marmor • Norrsten i Burträsk • Sjöstrands Granit & Marmor • Stendesign Stockholm • Stenhuggarn i Bergsjö • Sten och Marmor i Linköping • StenMagasinet i Stockholm.

Jonas Lindberg och Huseyin Basci
på Ekomiljö & Mark AB klarade provet.

Gamla gravvårdar blir till ny fontän

▼ Ett miljöarbete på hög nivå. Så beskriver Torsten Lenner, vid Orsa-sten i norra Dalarna, Svenska kyrkans arbete med att återvinna gamla gravvårdar i ett nytt fontänbygge vid Stora Tuna kyrka i Borlänge. Drygt tusen gravvårdar ska bland annat bilda den 40 kvadratmeter stora bassängbotten.

– Stenarna sågas i block som är åtta centimeter tjocka. Även sidorna ska kläs med sten, säger Torsten Lenner.

Svenska kyrkan har under senare år inlett ett omfattande hållbarhetsarbete som bland annat inneburit att man har sett över hanteringen av just gamla gravvårdar. Men det har inte varit enkelt att få ihop den stora volym som krävs för att klara leveransen till Stora Tuna. Totalt behövs 400 kvadratmeter sten, varav ungefär 250 kvadratmeter är vanlig marksten.

– De blev lite överraskade när vi berättade hur många gravvårdar som behövs. Ungefär hälften återstår, men vi har redan börjat leverera färdig sten till Stora Tuna, säger Torsten Lenner.

Arbetet med fontänen har påbörjats nu under våren. Det färdiga resultatet blir ett slags provkarta på svensk stenindustri.

– Den kommer att bestå av alla olika typer av stenar som du möter på en kyrkogård, säger Torsten Lenner.

Mässexamen

▼ Fyra anläggare från två företag avlade examensprov i trädgårdsanläggning under mässan Nordiska Trädgårdar i Älvsjö i april. Provet utfördes inför mässbesökarna, allt enligt specifikationer från Trädgårdsnäringens Centrala Yrkeskommitté, TCYK.

– Det var ett levande inslag på mässan som många besökare uppskattade. Vi gör det gärna igen, säger Göran Andersson, vice ordförande i Trädgårdsanläggarna.

Elisabeth Lindman, ordförande för Svenska Trädgårdsdesigners, är en av dem som tagit fram ritningarna till provanläggningen.

– Det här var ju en väldigt speciell miljö. Dessutom är det tekniskt svårt att bygga upp ett golv när du inte kan gräva i underlaget. Det blir väldigt komprimerat och man måste jobba med små medel i alla moment, säger hon.

Markmaterialen i anläggningsmontern sponsrades av Naturstenskompaniet.

– Utifrån ett designperspektiv är natursten ett väldigt bra material för att uppnå variation. Det är också ett material som bara blir bättre med åren, säger Elisabeth Lindman.

Det finns även ett stadigt ökat intresse för natursten bland kunderna, betonar hon.

– Det har varit vansinnigt trendigt med natursten inom trädgårdsdesign de senaste åren. Färgmässigt har den svartgråa tonen dominerat, men vi ser nu allt fler kulörer efterfrågas. Vi möter en allt större förståelse för att kulörerna ska väljas i förhållande till huset.

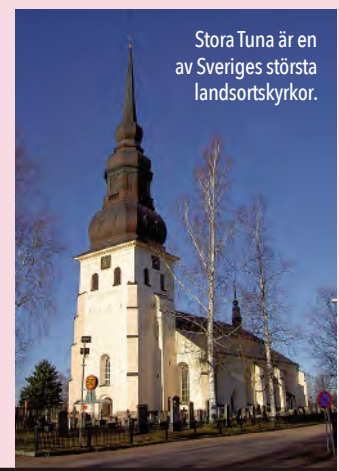
Göran Andersson ser examinationen som ett sätt att höja statusen för hela branschen.

– De som tog sitt yrkesbevis har redan lång erfarenhet, men får nu ett formellt bevis för sitt yrkeskunnande. Det är viktigt för dem personligen, men lika viktigt för att motverka oseriösa aktörer i vår bransch.

Många hantverksyrken brottas med svårigheten att locka unga. Ett skäl är att de saknar kunskap om yrkets möjligheter, anser Göran Andersson. På sikt hotas återväxten i yrket.

– I dag går runt 50 studenter på anläggningsutbildningar i landet, det behövs många fler.

Bakgrund examensprovet. En svart träram avgränsade anläggningsytan, som vreds 30 grader i förhållande ramen. De fyra moment som ingick i provet var: ritningsläsning, avvägning och utsättning; naturstensarbete steg 1; markbetong och asfalt; trappor och murar. I uppgifterna ingick bland annat att mäta in vinklar och nivåer så att murarna hamnade på rätt plats och nivåer så att vattenavrinningen fungerar. Kalkstenshällarna skulle läggas i fallande längder med en 6 mm bred sandfog och en fogförskjutning om minst 1/5 av plattbredden (minst 100 mm).

Stora Tuna är en
av Sveriges största
landsortskyrkor.

Stenfirma Valter Eklund AB

Koncernen Stenfirma Valter Eklund , allt inom sten och stenentreprenader.

Valter Eklund Stenentreprenader AB arbetar med stenmontering, så som golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar mm. Vi är ett specialistföretag på allt som behandlar natursten.

VE Sten AB med import och egen verkstad utför och säljer allt inom sten. Golv, väggplattor, gat & kantsten, markhållar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor beklädnader, fasader, murar mm.

Besök vår hemsida för mer information www.ve-sten.se. Eller ring 08-38 03 30

KURT JOHANSSON
är bergsingenjör och
adjungerad professor
i ämnet Natursten som
bygg- och anläggnings-
material på SLU.

KAI MARKLIN är
arbetande ordförande
i Sveriges Stenindustri-
förbund och Stenindu-
strins Forskningsinstitut.

▼
**I VARJE NUMMER SVARAR VÅRA
EXPERTER PÅ FRÅGOR OM NATUR-
STEN. KURT GER SVAR PÅ SVÅRA
PROFFSFRÅGOR, KAI VET HUR DU FÅR
BORT RÖDVIN FRÅN KÖKSBÄNKEN.**

HJÄLP OSS ATT VÄLJA BÄNKSIVA!

▼ **Vi håller på att renovera vårt hus och funderar på att ha bänkskivor av natursten i köket. Finns det någon handledning eller liknande som hjälp när man ska välja sten etcetera?**

KAI SVARAR: Jadå! Vi har tagit fram en broschyr som heter *7 steg till ett lyckat val*. Du hittar den på hemsidan (www.sten.se) under "Stenhandboken".

Om du vill ha den i pappersform så kan du ringa vårt kansli (044-20 97 80) så skickar vi den kostnadsfritt.

LJUS STEN TILL MARKBELÄGGNING

▼ **Jag håller på med ett projekt där vi behöver vit eller mycket ljus natursten som markbeläggning. Vi har bland annat diskuterat att ha vit gatsten av marmor,**

men skulle egentligen hellre vilja jobba med naturstensplattor. Finns det några riktigt ljusa plattor som lämpar sig för utomhusbruk?

Det är en torgyta och det finns risk för att ytan kommer att saltas. Är det lämpligare med smågatsten av hållfasthetsskäl – i så fall vilken typ av marmor/annan natursten?

KURT SVARAR: Ja det finnas (åtminstone) en ljus marmor som klarar utomhusklimat (frostbeständig) och salt: Den svenska Ljus Ekeberg. Den är lämplig att säga i plattor och har god böj hållfasthet och mycket låg vattenadsorption.

Det finns också ljusa graniter både från Norden, till exempel Grå Bohus, Stören samt Kuru, och från övriga världen. För att hitta lämpliga stenföretag rekommenderas www.sten.se.

Krysshamrad yta ger den ljusaste effekten. Ur hållfasthetsynpunkt ger plattor (eller hållar som de kallas när det är natursten) tillräcklig hållfasthet på en torgyta. Tjockleken anpassas till trafikbelastningen

Det är viktigt att kommunicera med provet. Begär prover i den storlek hållarna ska ha i objektet och med den ytbearbetning som du tänkt. Där det gäller graniten kan det vara intressant att jämföra krysshamrad och flammad. Beställ inte stenen förrän du godkänt provet.

KAN JAG TVÄTTA MIN KÖKSBÄNK MED YES?

▼ **Har vi gjort fel om vi har använt starkt avfettande medel som Yes och grov svamp på vår bänkskiva av natursten?**

KAI SVARAR: Om det är granit så tål bänkskivan i stort sett vad som helst (marmor/kalksten däremot skall man vara lite försiktigare med).

Bra kortfattad information hittar du på vår hemsida www.sten.se » Stenhandboken » Skötselanvisningar.

VI VILL ANLÄGGA BLOCKSTENSTRAPPA

▼ **Vi planerar att anlägga en blockstegstrappa till entrén till vårt hus. Finns det någon skriftlig information som utförligt beskriver detta?**

KAI SVARAR: Jadå! Se vårt häfte *Utemiljö*, sidorna 48 till 57. Gå in på vår hemsida www.sten.se och klicka dig fram under rubriken "Sten ute", så kan du enkelt ladda ner den därifrån.

STÄLL EN FRÅGA – VINN EN BOK!

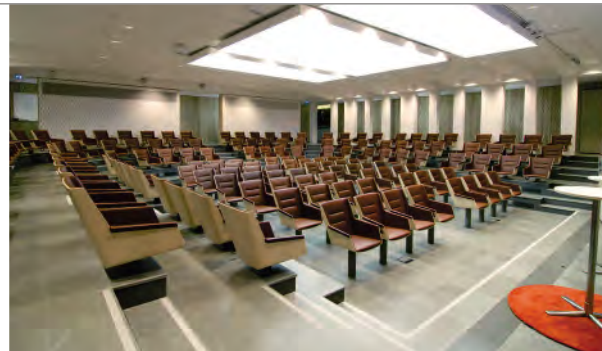
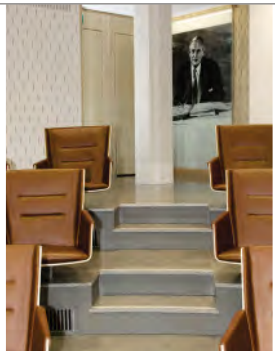
Mejla din fråga till fraga@sten.se Publicerade frågor belönas med den inspirerande boken *Stenarkitektur* av Rasmus Waern och Patrik Lindell, värde cirka 260 kronor. På www.sten.se/faq hittar du fler frågor och svar om natursten. Där hittar du även ett frågeformulär där du kan ställa dina frågor.

Vinn mig!

Återinvigningen

Den 22 februari 2013 hölls återinvigningen, på dagen 30 år efter det att hörsalen vid Kungliga IngenjörsvetenskapsAkademien i Stockholm togs i bruk första gången. Med svensk CNC-fräst ask i väggarna och svensk ljusgrå Borghamns kalksten på golv och i trappor har White arkitekter skapat en tidlös, modern, vacker och miljöanpassad lokal för dagens och framtidens möten.

BORGHAMNS
kalksten

Borghamns
Stenförädling AB

Stenvägen 6 • 592 93 Borghamn
Tel 0143- 201 74 • Fax 0143-201 32
info@borghamns-stenforadling.se
www.borghamns-stenforadling.se

VILL DU HA EN EGEN STEN? *Prenumerera!*

Med en prenumeration på tidskriften Sten kan du enkelt följa vad som händer inom stenarkitektur och stenindustri i Skandinavien.

PRENUMERATIONSPRISER 2014

Gäller helår (fyra nummer) inom respektive land.

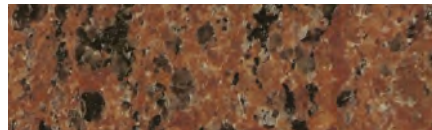
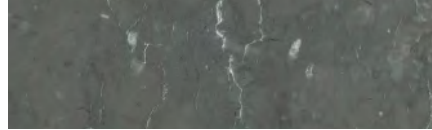
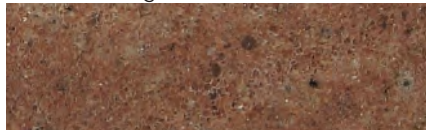
Sverige	302 SEK + moms
Norge	302 NOK + moms
Danmark	302 DKK + moms
EU	30 Euro + moms

Prenumerationen är gratis för arkitekter!

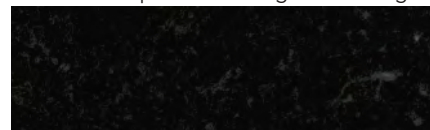

På www.sten.se/tidningen-sten/prenumerera/ tecknar du snabbt och lätt en prenumeration.

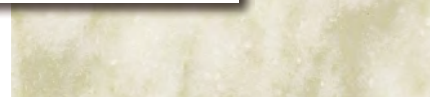
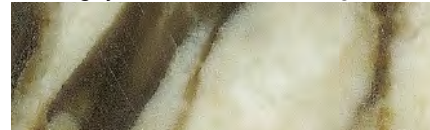
GRANIT

Duvhult, svart *Emmaboda Granit*Hägghult, svart *Emmaboda Granit*Ekerödsyenit, svart *Naturstenskompagniet*Bjälövsgranit, grå *Naturstenskompagniet*Skarstad röd Bohus *Hallindens Granit*Vångagranit, röd *Naturstenskompagniet*Brastad röd Bohus *Hallindens Granit*Tranås original *Hallindens Granit*Nasta *Dala Stenindustri*Ekeberg, blå *Borghamnsten*Kolmårdsmarmor OXL *Borghamns Stenförädling*Jämtland, grå *Dala Stenindustri*Gylsboda, svart *Emmaboda Granit*Hjortsjödiabas, svart *Naturstenskompagniet*Kulla, grå *Emmaboda Granit*Tossene grå Bohus *Hallindens Granit*Vätö, röd *Vätö Stenhuggeri*Bårarp *Emmaboda Granit*Bohus, Broberg, röd *Emmaboda Granit*Älvdalskvartsit *Wasasten of Sweden*Ekeberg, mörk *Borghamnsten*Brännlyckan *Borghamnsten*Jämtland, svart *Dala Stenindustri*Jämtland, grå *Sjöström Stenförädling*

Stenen är polerad om inget annat anges.

Brännhult, svart *Emmaboda Granit*Sutarebodadiabas, svart *Naturstenskompagniet*Flivik *Emmaboda Granit*Silver grå Bohus *Hallindens Granit*Vånga Ivö *Emmaboda Granit*Biskopsgården, svart *Emmaboda Granit*Svenstorp Hallandia *Hallindens Granit*

KALKSTEN & MARMOR

Ekeberg, ljus *Borghamnsten*Ekeberg Natur *Borghamnsten*Kolmårdsmarmor OX *Borghamns Stenförädling*Jämtland, svart *Nya Jämtlands kalksten*Jämtland, grå *Nya Jämtlands kalksten*

Stenen är polerad om inget annat anges.

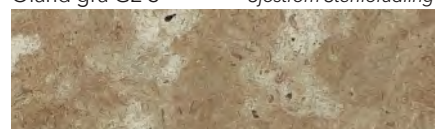
Kinnekulle grå nr 5L Thorsbergs Stenhuggeri

Ölandssten Hors Naturstenskompaniet

Öland grå G2 S Sjöström Stenförädling

Öland grå G1 S Sjöström Stenförädling

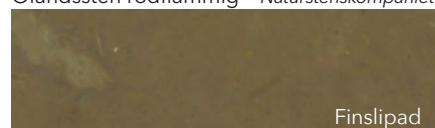
Kappelshamn Slite Stenhuggeri

Ölandssten gråflammig Naturstenskompaniet

Ölandssten rödflammig Naturstenskompaniet

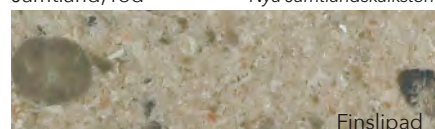
Ölandssten Röd B1 Naturstenskompaniet

Kinnekulle röd nr 1 Thorsbergs Stenhuggeri

Jämtland, röd Nya Jämtlands kalksten

Sunde Gotlands Kalkstensfabrik

SANDSTEN

Gotlandssandsten Gotlands Kalkstensfabrik

Kinnekulle grå nr 3 Thorsbergs Stenhuggeri

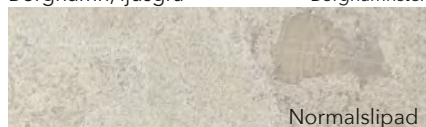
Kinnekulle grå nr 4L Thorsbergs Stenhuggeri

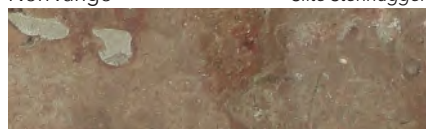
Öland grå G3 S Sjöström Stenförädling

Borghamn, ljusgrå Borghamnsten

Norrvange Slite Stenhuggeri

Öland gråflammig S Sjöström Stenförädling

Öland rödflammig S Sjöström Stenförädling

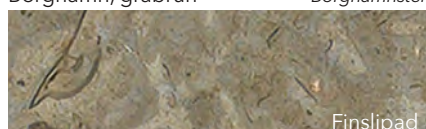
Öland röd B1 S Sjöström Stenförädling

Kinnekulle rödrosig nr 1R Thorsbergs Stenhuggeri

Borghamn, gråbrun Borghamnsten

Ölandskalksten, Alböke, grå Mysinge Stenhuggeri

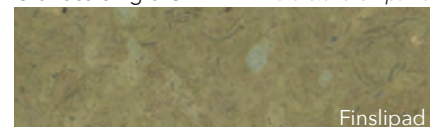
Orsasandsten Osa Stenhuggeri

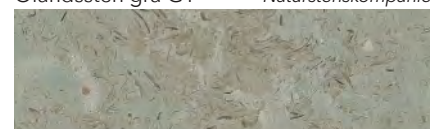
Ölandssten grå G2H Naturstenskompaniet

Ölandssten grå G2 Naturstenskompaniet

Ölandssten grå G1 Naturstenskompaniet

Borghamn, ljusgrå Borghamns Stenförädling

Södervange Slite Stenhuggeri

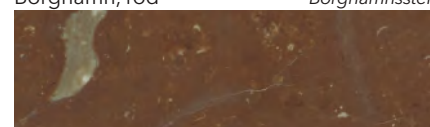
Omberg gråflammig Borghamnsten

Omberg rödflammig Borghamnsten

Borghamn, röd Borghamnssten

Jämtland, röd Dala Stenindustri

Borghamn, gråbrun Borghamns Stenförädling

Ölandskalksten, Alböke, gråbrun Mysinge Stenhuggeri

SKIFFER

Offerdalsskiffer Minera Skiffer

BORGHAMNSTEN AB

Borghamnsvägen 3
SE-592 93 Borghamn

Tel: +46 143 20 210
Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

BORGHAMNSTEN AB

Ekebergsmarmor • Brännlycke-
marmor • Borghamnskalksten.
Fasader, golv och trappor m m för
såväl inne- som utemiljöer.

DALA STENINDUSTRI

Pl 3006
SE-520 50 Stenstorp

Tel: +46 500 45 11 32
Fax: +46 500 45 12 00
dalasten@telia.com

Grå, svart och röd Jämtlands-
kalksten samt Nastamarmor
ur egna brott. Golv, fasader,
fönsterbänkar m m.

PERSSONSTEN

Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

Stenhuggeriet
med yrkeskunskap.

SCANSTONE AB

Arkelstorp svägen 20
SE-291 94 Kristianstad

Tel: +46 44 22 70 00
Fax: +46 44 22 70 27
info@scanstone.se
www.scanstone.se

Egen tillverkning samt import
av utländska material. Lagerför
kantsten, gatsten, hållar,
stolpar, murar m m.

STENVERKTYG I BOHUSLÄN AB

Stenindustrin
SE-457 56 Rabbalshede
Tel: +46 525 19 980
Fax: +46 525 36 460
info@stenverktyg.se
www.stenverktyg.se

Stenverktyg i Bohuslän AB

Förbrukningsartiklar och sten-
bearbetningsverktyg från eget
lager till stenindustri, gravvårds-
tillverkare, stensättare och sten-
konstnärer i och utanför Sverige.
Återförsäljare av: Atlas-Copco,
Rebit, Tyrolit. Nu även lagerhåll-
ning av: Artistix, Bavaria & König.

TYROLIT

Servicecenter
Tel: +46 31 58 33 90

mike.johnson@tyrolit.com
ove.tornqvist@tyrolit.com
www.tyrolit.com

Sverige Arne Hallin
+46 705 835 149
arne.hallin@tyrolit.se
Ulf Eriksson
+46 743 541 122
ulf.eriksson@tyrolit.com
Norge Leif Aalto
+47 468 424 54
leif.aalto@tyrolit.com
Finland Kari Erkkö
+358 50 565 96 86
kari.erkkola@tyrolit.se

STENTEKNIK AB

Julön 222
SE-693 94 Åstorp

Tel: +46 586 73 11 30
Fax: +46 586 73 11 31
Mob: +46 70 604 32 15
nastenteknik@spray.se

Alla typer av kramlor.
Snabba leveranser.

S. TANDBERG AS

P.B. 63
NO-1305 Haslum

Tel: +47 67 83 06 00
Fax: +47 67 83 06 01
mail@s-tandberg.no
www.s-tandberg.no

S. TANDBERG AS

Verktøy og maskiner
for stenindustrien.
Lager i Norge og Sverige.

STENMAGASINET

Fogdevägen 3
SE-183 64 Täby

Tel: +46 8 732 87 00
Fax: +46 8 732 87 01
info@stenmagasinet.com
www.stenmagasinet.com

Levererar allt i granit,
marmor, kalksten, skiffer.
För interiör och exteriör miljö.

NÄRKESTEN ENTREPRENAD AB

Box 62
SE-692 21 Kumla
Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
la@narkesten.com
www.narkesten.com

Stenhuggning – restaurering –
montering. Utför allt inom
branschen i hela Norden.

GRUVTEKNIK AB

Saxdalsvägen 2
SE-771 65 Ludvika

Tel: +46 240 374 95
Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

Nya och begagnade maskiner
samt reservdelar för borrar,
kilning och sprängning i berg.

STENCENTRUM

Åsgatan 18
SE-431 35 Mölndal

Tel: +46 31 27 12 12
Fax: +46 31 27 12 27

www.stencentrum.se

Vinnare av det prestigefyllda
Pinnacle Award för Världens
vackraste stenarbete 2013.
Vill du veta mer se
www.stencentrum.se

**STENENTREPRENADER
I HESSLEHOLM**

Helsingborgsvägen 8
SE-281 49 Hässleholm

Tel: +46 451 457 70
info@stenentreprenader.se
www.stenentreprenader.se

Ledande i Norden på fasad-
och golvmontage. Leverantör
av natursten från hela världen.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52
SE-624 22 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gotländsk kalksten. Modern
fabrik, duktiga hantverkare.
Byggnadssten, trädgårdssten,
stenrestaurering.

**VÄSTERVIKS
STENHUGGERI AB**

S:t Gertruds väg 66
SE-593 42 Västervik
Tel: +46 490 822 10
Fax: +46 490 101 43

info@vasterviksstenhuggeri.se
www.vasterviksstenhuggeri.se

Leverantör av byggsten,
bänkskivor och gravvårdar.

SKÅNEMARMOR AB

Mörsaregatan 16
SE-254 66 Helsingborg

Tel: +46 42 933 88
Fax: +46 42 933 87
info@skanemarmor.se
www.skanemarmor.se

Skåne Marmor

Leverantör av byggsten, sten-
entreprenad och bänkskivor.

MARMOR & GRANIT AB

Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad

Tel: +46 44 21 34 40
Fax: +46 44 21 33 08
hq@marmorgranit.se
www.marmorgranit.se

Inredningar, fasader, trappor,
golv, bordsskivor, köks- och
fönsterbänkar, trädgårdssten,
gravvårdar, montering, konsult.

KUNGÄLVS NATURSTEN

Rattgatan 17
SE-44 40 Kungälv

Tel: +46 303 22 66 05
Fax: +46 303 22 66 10
info@kungalvnatursten.se
www.kungalvsnatursten.se

Vi levererar natursten
hem till Dig!

GÖINGE UTBILDNINGSCENTER

Källgatan 12
SE-289 72 Sibbhult

Tel: +46 44 775 64 00
Fax: +46 44 775 64 35
guc@ostragoinge.se
www.guc.nu

Erbjuder bred utbildning med
bland annat Sveriges enda
gymnasiala stenutbildning.

**LEVANTO
DIAMOND TOOLS**

Backa Bergögata 9
SE-422 46 Hisings Backa
Tel: +46 31 52 27 00
gbg.info@levanto.se
www.levanto.se

Diamantverktyg från en av
de ledande i Skandinavien.

ZAARSTONE

Arkelstorpsvägen 11
SE-290 62 Vilshult

Tel: +46 454 77 10 20
Fax: +46 454 77 10 30
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

Vi är den kompletta naturstens-
leverantören som kan leverera
allt inom naturstensprodukter.

LANDERNÄS MARMOR AB

Nöbbelövs mossaväg 1
SE-226 60 Lund

Tel: +46 46 399 660
Fax: +46 46 399 420
info@landernas.se
www.landernas.se

1000 råskivor i lager, Veckoleveran-
ser från Italien, Egen produktion.
Uppmätning, leverans, tillverkning
och montering av era bänkskivor.

**NORRKÖPINGS
STENINDUSTRI AB**

Box 120 52
SE-600 12 Norrköping
Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

Vi levererar och monterar:
granit – kalksten – marmor –
skiffer – gravvårdar.

GRANITTI NATURSTEN AB

Box 179
SE-941 24 Piteå
Tel: +46 911 50 75,
+46 8 648 38 00.
Fax: +46 911 605 40
sven-erik@granitti.se
www.granitti.se

Vi förädlar norrländsk och
skandinavisk granit.

Sveriges Stenindustriförbunds medlemmar | A–Ö

Ahlin, Stellan Konsult
www.geolog.se | 031-18 65 00

Ajour Trading Sweden AB
www.ajourtrading.com
031-87 05 40

Arctic Kvartsit AB
www.arctic-kvartsit.se
0910-70 32 00

Atlas Copco Secoroc AB, Rebit Stenverktyg
www.rebitstonetools.com
0297-557 73

Beer, N.S. AB
www.beersten.no
+47-69 38 41 10

Bollnäs Stenhuggeri AB
www.bollnasstenhuggeri.se
0278-200 70

Borghamnsten AB
www.borghamnsten.se
0143-202 10

Borghamn Stenförädling AB
www.borghamns-stenforadling.se
0143-201 74

Br. Ahlgrens Marmorinredningar AB
www.ahlgrensmarmor.se
0513-401 72

Broby Granit AB
www.brobygranit.se
044-488 20

Bruk Lager & Lager AB
070-577 79 61

CBI Betonginstitutet
www.cbi.se | 010-516 50 00

City Sten AB
www.citysten.se | 08-710 06 40

Consentino Scandinavia AB
031-787 89 80

Dala Sten AB
www.dalasten.nu | 0500-45 11 32

Emmaboda Granit AB
www.emmabodagranit.se
0471-488 00

Flisby AB
www.flisbyab.se | 0380-802 00

Fyrstad Stenprodukter AB
0524-109 07

GeoPartner AB
0940-134 01

GeoPro AB
www.geopro.se | 036-12 80 20

Golvimporten Entreprenad AB
www.golvimporten.se
0510-48 48 60

Gravkonst AB
www.gravkonst.se | 0490-825 60

GRF Gravvårdar AB
www.grf.se | 0454-77 24 40

Gruvteknik AB
www.gruvteknik.com
0240-374 95, 370 50, 370 01

Gullbergs Sten och Fasadvård AB
019-57 23 45

GöingeUtbildningscenter
www.stenforsa.nu | 044-775 64 00

Hallands Sten AB
www.hallindensgranit.se
0523-41155

Hallindens Granit AB
www.hallindensgranit.se
0523-411 55

Henry Andersson Stenhuggeri/MR STEN AB
www.anderssonsten.se
040-94 36 55

Hermansson Natursten AB
www.hermanssonnatursten.com
031-44 07 90

Holmstedts Stenteknik AB
www.stenteknik.se | 0143-200 82

Husqvarna Construction Products Sweden AB
www.diamant-boart.com
036-570 60 86

Icopal AB Skifferverket
www.icopal.se | 0591-143 00

Ingeniörsfirman, H Svensson AB
www.granitfabriken.com
040-54 82 80

Jananders Consulting AB
www.jananders.se
0431-270 90

JJS Sten & Markteknik AB
www.jjs.se | 0708-19 40 61

Jämtlandskalksten AB
www.jamtlandskalksten.se
063-218 60

KalkStensDesign Gotland
www.kalkstensdesigngotland.se
0704-15 65 36

Komsta Sten AB
0411-152 60

Kungälv's Natursten AB
www.kungalvsnatursten.se
0303-22 66 05

Kungälv's Stenhuggeri AB
www.kungalvsstenhuggeri.se
0303-102 09

Landernäs Marmor Eftr. AB
www.landernas.se | 046-39 96 60

Lennarts Diamantverktyg AB
www.ldv.nu | 070-615 21 58

Levanto Diamond Tools
031-52 27 00

LNT Järn - Sprängmedel AB
www.lnt.se | 0479-200 51

Marmor & Granit AB
www.marmorgranit.se
044-21 34 40

Matek AB
www.matek.se | 0411-55 57 25

Minera Skiffer AB
www.mineraskiffer.se
063-20860

MinFo
www.minfo.se | 08-411 44 16

MKK-Marklins konsult KB
070-594 71 95

Mobjer Sten AB
www.mobjer.se | 0346-437 06

Mysinge Stenhuggeri AB
www.mysingesten.se
0485-405 93

NA Stenteknik AB
0586-73 11 30

Naturstenskompagniet Sverige AB
www.naturstenskompagniet.se
044-738 00

Nilssons Stenhuggeri & Gravvårdsfabrik AB
www.nilssonssten.se
0456-155 55

Nordskiffer AB
www.nordskiffer.com
042-33 13 98

Norrköpings Stenindustri AB
www.stenindustri.se
011-12 13 80

Norrsten AB
www.norrsten.se | 0914-550 01

Norsbro Stenhuggeri
www.norsbro.se | 0247-104 83

Närkesten Entreprenad AB
www.narkesten.com
019-58 25 20

Orsa Stenhuggeri AB
www.orsasten.se | 0250-55 03 30

Perssonsten i Hällabrottet AB
www.perssonsten.se
019-57 29 00

Petterssons Stenhuggeri AB
www.petterssonstenhuggeri.com
0520-49 40 60

Raadvad Stenhuggeri APS
www.raadvadsten.dk
+45-45 56 12 80

Sandvik Mining and Construction Sverige AB
026-26 20 00

Scanstone AB
www.scanstone.se | 044-22 70 00

Setterwalls Advokatbyrå AB
www.setterwalls.se | 031-701 17 00

Sh bygg, sten & anläggning AB
www.shbygg.se | 08-474 79 00

Sjödins Stenhuggeri AB
www.sjodinsstenhuggeri.se
019-31 16 40

Sjöstrands Granit & Marmor AB
www.sjostrandsgranit.se
021-18 56 10

Sjöström Stenförädling AB
www.sjostromstenforadling.se
0485-56 15 50

Skifferforum Vänersborg AB
www.skifferforum.se
0521-71 12 13

Skånemarmor AB
www.skanemarmor.se
042-933 88

Slite Stenhuggeri AB
www.slitesten.se | 0498-22 03 49

Stefan Gustafssons Stenarbeten
www.sgsten.se | 0526-139 89

Stenab
www.stenab.se | 013-31 52 11

Stencentrum Lars Alfredsson AB
www.stencentrum.se
031-27 12 12

Stencentrum i Mölndal AB
www.stencentrum.se
031-27 12 12

Stenentreprenader i Hessleholm AB
www.stenentreprenader.se
0451-457 70

Stenkompetens Svenska AB
040-21 12 30

Sten och Marmor i Linköping AB
www.sten-marmor.se
013-14 54 34

StenMagasinet i Sthlm AB
www.stenmagasinet.com
08-732 87 00

Stenrådgivning Roland Aronson
www.stenradgivning.se
0456-249 80

Stenutveckling Nordiska AB
www.stenutveckling.se
08-747 76 71

S:t Eriks AB
www.steriks.se | 0771-50 04 00

Svimpex Granit AB
www.apsten.se | 044-732 50

Södermalms Sten, AB
www.sodermalmssten.se
08-702 20 10

Tandberg, S. AS
www.s-tandberg.no
+47-67 83 06 00

Thorsbergs Stenhuggeri AB
www.thorsberg.se
0510-54 00 56

Trion Tensid AB
www.trion.se | 018-15 61 90

Trädgårdsmiljö i Kristianstad AB
www.tradgardsutbildning.com
044-612 68

Tyrolit AB
031-58 33 90

VE Sten AB
www.ve-sten.se | 08-38 03 30

Valter Eklund Sten-entreprenader AB
www.ve-sten.se | 08-739 20 70

Västerviks Stenhuggeri AB
www.vasterviksstenhuggeri.se
490-822 10

Vätö Stenhuggeri AB
www.vatostenhuggeri.com
0176-23 49 40

Wasasten of Sweden AB
www.wasasten.se | 0251-540 00

Wistrands Advokatbyrå Malmö
www.wistrand.se | 040-669 71 00

WSP Sverige AB
www.wspgroup.se | 0480-44 39 15

Zaar Stone AB
www.zaarstone.se | 0454-77 10 20

Ölands Stenförädling AB
www.sjostromstenforadling.se
0485-56 15 50

Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE
STENHUGGERI
STENHUGGERI
MYSINGE

POSTTIDNING B

Avsändare:

STEN

Industrigatan 6

SE-291 36 Kristianstad

Ett stensäkert val

Din lokala stenhuggare – i hela landet

Bröderna Ahlgrens Marmorinredningar
Bröderna Bäckmans Stenhuggeriaktiebolag | JN Svensk Sten
Kungälv's Natursten | Landernäs Marmor | Norrsten i Burträsk
Sjöstrands Granit & Marmor | Stendesign Stockholm
Stenhuggarn i Bergsjö | Sten och Marmor i Linköping
StenMagasinet i Stockholm.

WWW.STENY.SE • INFO@STENY.SE